

A 231
5

Aufw. Sammelbd. 2. Bd.

Hist.

III. c. 0.

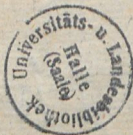
Quarts. N. 528.

~~Handwritten text~~
~~Handwritten text~~
ungültig

~~III 42 J. 12. 4~~

J. VI, 882.

Hoc in Volumine sequatur.

1. Notia biblica filiorum Dei
2. De Legibus moisaicis ante Moisa
3. De agitatione copiarum coelestium circa faciem ortus expectanda ^{Luc: 21. 21.} ^{De Math: 23. 25. et}
4. De peccati origina: inherenti a parentibus ad liberos propagatione
5. De Dei pulchritudine
6. Formatio ~~et~~ verbi perfecti ac nominum
7. ^{sub göttl. Einwir. d. Jesu, d. d. göttl. Erleuchtung, in ymnium libro seu: 1. p. 29.}
8. De virtute virginis qualitatibus, non antiquo et emblemate
9. De evangelio s. Marci
10. Effusio aque in Bethphat ad 1. Sam. VIII. 6.
11. De die appropinquante ad Hebr. X. r. 25.
12. Schockenii critica sacra Suidoris specimen
13. De theocratica Israelitarum
14. De forma enigmatica
15. Idea Ethnicismi ad Epist. II. r. 11. 12.
16. De profanis et anilibus fabulis vituandis ad 1. Timoth. 1. r. 4.
17. De Timotheo confessore ad 1. Timoth. VI. r. 12.
18. Hermeneutica Regia Jacobi I. in Psal. 118. d. 1. r. 2. p. 2.
19. Senioris volum. o Joh. 1. 2.
20. De Saulo primo Israelitarum rege ad 1. Sam. XIII. r. 1.
21. Disputatio philologica ad Ebr. 1. r. 12. 15.
22. Incredulitatem finalem esse patrem peccati in spiritum s. vere essentialem
23. 24. De corpore mortis ad Jud: 1. r. 1. d. 11.
25. De studio magico Iudeorum
26. Explicatio vocis Maundi Lutheravorum et Reformatorum
27. De vana spe insignis Iudeorum conversionis ad Rom. XI. r. 25. 27.
28. De vera gloria virginis cupiditate non illaudabili
29. In Kralman XCIII.

30. De iis, quae circa festum Pentecostes sunt memorabilia
31. *Shu der Wapfentheil der Prater*
32. De ceteris peccatorum poenis
33. Sepulturam in terra s. a Jacobo et Josepho repetitam *Hebr. xl. 21. n.*
ad Gen. 49. 29. 49. 29. 50. 5.
34. De oleo unctionis s. *ad Exod. xxx. 22-29.*
35. De decem nominibus, quibus apud Hebraeos designatus Deus.
36. De summo Veterum Hebraeorum pontifice.

RECTORE. ACADEMIÆ. MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO. PRINCIPE. AC. DOMINO
DOMINO. FRIDERICO

DVCE. MEGAPOLITANO
PRINCIPE. VANDALORUM. SVERINI. AC. RACEBURGI. COMITE. ITEM
SVERINENSI. TERRARVM. ROSTOCHII
ATQVE. STARGARDIÆ. DYNASTA
PRINCIPE. AC. DOMINO
NOSTRO. LONGE. CLEMENTISSIMO

EXEGESIN. THEOLOGICAM
NOTIONIS. BIBLICAE
FILIORVM. DEI

ADPROBANTE
SVMME. VENER. THEOLOGORVM. ORDINE
P R A E S I D E
**BERNHARDO. FRIDERICO
QVISTORPIO**

PHIL. ET. S. S. THEOL. DOCTORE. HVIVSQVE
PROFESSORE. PVBLICO. ORDINARIO
D. XXIV. MARTII. A. O. R. 1522

PVBLICE. DEFENDET
FRANCISCVS. ERNESTVS Lange,
GRABOVIO-MEGAPOL.
SACR. LITTER. CVLTOR.

LITTERIS ADLERIANIS.

SYNOPSIS.

§. I. CHRISTVS secundum diuinam naturam vocatur DEL filius eminenter, idque nec contradictionem habet, nec deitatem illius euer- tit, contra RAGOV- ENSES. SMALCIVM CRELLIVM.

§. II. NON dicitur filius DEL, quia homo fuerit excellentissimus. pe- tulanter obiicitur, CHRISTVM se num- quam DEL filium ad- pellasse, eoque nomine publicando diabolos in-

terdixisse. contra E- DELMANNVM.

§. III. NOMEN filii DEL non est officiale, licet eodem MESSIAS de- scribatur, contra ROEL- LIVM et LOCKIVM.

§. IV. CHRISTVS adpel- latur DEL filius em- phatice respectu gene- rationis et dilectionis; formaliter ratione prio- ris. generatio aeterna non est impossibilis, vel absurda, contra SOCI- NIANOS.

§. V

§. V. **EXPLICATUR** PS. II. 7. de aeterna filii DEI generatione. contra **RACOVIANSES. LAVR. REINHARDVM**, qui demonstrationem generationis aeternae; et **I. F. STIEBRITZ**, qui productionem humanae naturae in tempore a **SPIRITVS. S.** factam, intelligunt.

§. VI. **VINDICANTVR** PROV. VIII. 22 sq. et **MICH. V. I.** a **SOCIANORVM** detortionibus.

§. VII. **A. NOMINE** filii DEI, et generatione aeterna ad eius summam deitatem recte concluditur. contra **REMONSTRANTES**, sigillatim **LIMBORCHIVM. SOCINIANOS. ROELLIVM**, qui generationem proprie dictam infitiantur. lis non est exigui momenti. contra **BASIVYSEN** et **REMONSTRANTES**.

§. VIII. **CHRISTVS** etiam secundum humanam naturam vocatur **DEI** filius, quid **LOMBARDVS** et scholastici de hac quaestione disputarint? quaenam theologorum mens sit? quoad **IAC. MARTINI** et **CALOVIVS** dissenserint? quibus de causis **SOCIANIANI. ARMINIANI** et **LOCKIVS**, **CHRISTVM** hominem **DEI** filium adpellent. obiectiones ex **PS. II. 7.** eiusque trina adlegatione **ACT. XIII. HEBR. I.** et **V.** diluuntur.

§. IX. **NVM. CHRISTVS** homo dicatur filius **DEI** propter miraculosam humanae naturae productionem? de dicto **LVC. I. 35.** **SOCINIANI. DEVM** patrem **CHRISTI** hominis vocant patrem naturalem, in cuius locum substituit **STIEBRITZIVS. SPIRIT. S.** argumenta eius

cius expenduntur, et firmulZINZENDORFIANI notantur.

§. X. NVM. CHRISTVS fit DEL filius adoptiuus? adfirmarunt respectu diuinae naturae ARIANI. BONOSIANI THEODISCVS, hispanensis & SOCINIANI; respectu humanae naturae ADOPTIANI SAEC. IIX., de quibus hic agendum est. principes eorum exstiterunt FELIX & ELIPANDVS, quorum historia recensetur.

§. XI. ADOPTIANI CHRISTVM hominem, filium DEL adoptiuum, indeque natura seruum & DEVM tantum nuncupatiuum esse, adfirmant. num tota disceptatio de nomine fuerit? num ADOPTIANI, NESTORIANISMI rei fuerint? concluditur, CHRISTVM hominem esse

DEL filium non adoptiuum, sed naturalem. obiectiones soluantur.

§. XII. ANGELI pariter DEL filii in S. litteris adpellantur. infitatus est quondam CHRYSOSTOMVS, recenter WERNSDORFVS, angelos GEN. VI. 2. 4 intelligendos esse, negatur, & errandi occasio exponitur.

§. XIII. IOB. I. 6. II. I. angelos bonos filiorum DEL nomine significari, adfirmatur. num historia IOBI fit drama, aut parabola?

§. XIV. IOB. XXXVIII. 7. angeli omnes dicuntur filii DEL. noua sententia KOCHII recitatur.

§. XV. CVR angeli vocentur DEL filii? disquiritur. rationes nimis cumulat ODE. generales distinguendae sunt a specialioribus, quae tantum in bonos angelo conueniunt.

§. XVI.

§. XVI. HOMINES etiam secundum naturam considerati vocantur DEL filii, ADAMO hoc nomen imponitur LVC. III. 38, de quo, non CHRISTO homine id adciendum esse, docetur. ADAMVS vocatur DEL filius ratione creationis immediatae, non respectu immortalitatis, contra LOCKIVM.

§. XVII. OMNES, ADAMI posterii, sensu mediato, sunt DEL filii; vix autem generatim ita in S. litteris adpellantur, verba EPH. III. 14. 15. huc non spectant, iudaeorum pater DEVS saepius vocatur, iique filii eiusdem, tam ratione

creationis mediatae, quam ratione amoris et beneficiorum, quae ad omnes homines secundum naturam spectatos non immerito extenduntur.

§. XVIII. IVDICES, ISRAELITARVM adpellantur DII et filii ALTISSIMI, PS. LXXXII. 6. IOA. X. 34. num ad omnes magistratus nomen istud se proferat? num metaphoricum tantum, an simul typicum sit? contra LAMPIVM. cur magistratus DII et DEL filii dicantur? quo sensu hoc dictum a CHRISTO excitetur? contra SOCLINIANOS.

S. I.

A D. FILIOS, DEI, in quibus maximum instituti mei positum est momentum, complanata habeo viam, postquam de filiis generatim consideratis sub anni superioris egressum absolui. notionem filiorum DEI biblicam distinctius eruere non licet, nisi tribus vel classibus constitutis, ad quas omnes, quorum facer codex mentionem iniicit, reuocari possunt filii DEI: CHRISTVS, angeli & homines. CHRISTVS, a quo merito ordior, DEI filius eminenter adpellatur, eoque significatu, quo nulli angelo, nulli homini (ψ, λ, ϕ) id nomen dari potest a). *ranto melior, inquit*

a) vid. IOANN. BRAVNIVS *commentar. in epist. ad ebraeos ad h. l.* p. 66, 69.

quit PAVLVS. HEBR. I. 4. 5. angelis factus, quanto differentius prae illis haereditavit nomen. cui enim dixit unquam angelorum: filius meus es tu, ego hodie genui TE? & rursum: ego ero illi in PATREM: & ipse erit mihi in FILIUM. quamobrem CHRISTVS non filius solum DEI, verum etiam filius simpliciter, nullo epitheto adiecto, vocatur IOA. III. 35. 36. EBR. I. 8., vt vel ex ipsa voce intelligatur, quanta prae omnibus reliquis filiis DEI polleat CHRISTVS ἐξοχῆ. excellentia, qua CHRISTVS omnes alios filios DEI longissime transcendit, non est alia, quam eius ὁμοουσιου cum patre, IOANN. XIV, 10. 11., per quam cum eodem eandem habet numero essentiam. hanc CHRISTVM secundum diuinam per aeternam generationem; secundum humanam vi vnionis personalis possidere, postea docebitur. nunc mihi cum iis res tantum est, qui CHRISTO, vt filio DEI veram & summam diuinitatem abiudicant, vel hanc nomine filii DEI insinuari negant. SOCINIANI, vt alios omittam, nullum DEI filium agnoscunt, diuina essentia praeditum, etsi CHRISTVM hominem largiantur, qui in terris versans DEI filius audierit, natura tamen diuina caruerit. etenim negant pluralitatem personarum in vna essentia diuina; negant incarnationem & distinctionem naturarum in CHRISTO. RACOVIENSES b) obiectionem, quam sibi formant: *verum christiani non solum patrem, verum etiam filium & spiritum S. personas esse in vna deitate vulgo statuunt? hunc in modum soluant; non me clam est, sed grauiterrant, argumenta eius rei afferentes & scripturis male intellectis. deinceps quaerunt c): dixerat paulo superius dominum IESVM natura esse hominem, an idem habet naturam diuinam? respondent statim: nequaquam, nam id non solum rationi sanae, verum etiam diuinis literis repugnat. ratio, quae excitatur, sana maxime deriuatur ab vnitatem essentiae DEI* nume-

b) catechesi, quaeft. 75. p. 84. ed. 1739.

c) catechesi, racou., quaeft. 97. p. 123. 59.

numerica d): *quapropter plures numero personae in ea esse nullo pacto possunt: vnam autem hanc personam esse DEVM patrem. sed scriptura S. docet, vnum istum DEVM, in cuius nomen baptizatur, esse patrem, & filium, & spiritum S. MATTH. XXVIII, 19, atque personarum pluralitatem, numerumque ternarium, essentiae diuinae vnitatem haud euertere, IOA. V, 7. eo nihilofecius vefaniae progrediuntur SOCINIANI, vt ipso filii DEI nomine, quo CHRISTI deitas inuicte confirmatur, ad eam oppugnandam abutantur. VALENT. SMALCIVS e) scribit: nimis certum est; eum, qui est DEI filius, non posse esse DEVM, non posse esse DEVM, cuius filius est. vtique non potest esse idem DEVS personaliter, tamquam alius a patre IOA. V, 32., attamen idem est DEVS essentialiter, seu eandem numero essentiam diuinam, quae vna duntaxat est, cum patre habens, IOA. X. 30. alia ratione eandem acciem instruxit IOANN. CRELLIVS f), qui, CHRISTVM non esse DEVM illum supremum, ostensurus, ad nomen filii DEI se recipit. argumentum, inquit, ex eo peti potest, quod CHRISTVS toties literis DEI filius dicitur. filius enim DEI supremus ille DEVS esse non potest. commemoratis aliis velut praetereundo, hoc tantum vrget, quod ex hac adpellatione sequatur, patrem filio excellentiorem esse. DEO autem supremo nemo vlla ratione excellentior est &c. scilicet imaginatur sibi filium DEI, qui patre sit posterior, initium sumserit, essentiam a patre diuersam, eamque ex mera benignitate adceperit, vniuersaliter falsum est, quod is maior sit ac excellentior, qui essentiam suam, & quidquid omnino habet, a se ipso habet, quam is, qui ab alio & essentiam habet, & omnia, quae essentiam consequuntur, & sine illa haberi non possunt. verum est de eo, qui contin-*

(A) 2

gen-

d) l. c. qu. 72. p. 79. sq.

e) de diuinitate IESV. CHRISTI, racou. 1608. P. I. C. XII, de nomine DEI, quod IESVS, CHRISTVS, in terris mortalitatis deus habuit.

f) de vno Deo patre, racou. 1631. L. I. SECT. II. C. II. p. 99. sq.

gener, & in tempore aliam essentiam adipit, quam communicans habeat: falsum autem est de eo, cui necessario & ab aeterno eadem numero essentia communicatur, quam habet communicans g).

§. II.

CVM. SOCINIANIS in eodem luto haeret nouissimus ille blatero, IOANN. CHRISTIAN. EDELMANN, importuna tamen loquacitate palmam iis dubiam reddens. exagitat CHRISTI diuinitatem h), quae cum confessione nostra vnus DEI conciliari nequeat. explodit incarnationem, conceptionem, & natiuitatem CHRISTI, velut absonam & incredibilem i). rationum loco vendit nugamenta, quibus inepta garrulitate speciem induere nititur. vrget I. CHRISTVM filium DEI propter excellentiam, seu praerogatiuam praereliquis hominibus adpellari. iudaeis solenne fuisse, vt DEI nomine excellentiam rei significauerint, idque ex S. codicis phrasibus quam plurimis cognosci k). Rf. rebus plurimis nomen

- g) ita IOANN. HENR. BISTERFELDIUS, albenfis quondam scholae professor, de vno DEO, patre, filio ac spiritu S. contra IO. CRELLIVM, amstel. 1659.. L. I. SECT. II. C. II. p. 109.
- h) im Glaubens - Bekentniß p. 135: wir bekennen ia alle in vnsern Glaubens - Bekentnissen, es sey nur ein einiger Gott: Kan denn das aber bestehen, wenn wir diesen einigen Gott einen Sohn zeugen lassen, der eben so ein Gott seyn soll, wie der, so ihn gezeuget hat?
- i) l. c. Es kan ia nichts ungläublicher erdacht werden, als eine Mutter eines ewigen vnd ohne Anfang seyenden Gottes, ein Geschöpf, das dem Schöpfer das Leben gegeben habe, ein Theil, das das Gantze, ein Werck, das den Meister heruorgebracht haben sol, vnd dennoch wil man einander nöthigen, dergleichen wiederfinnisch Zeug zu glauben. &c.
- k) l. c. p. 122.: ich glaube, das ihn seine Jünger auch in dieser Absicht (wegen seiner ausnehmenden Gaben vnd Tugenden p. 101.) einen Sohn Gottes genennet: aber damit nicht mehr, als seine Vortreflichkeit vor andern Menschen zu erkennen geben wollen. Denn es war bey den Juden der Gebrauch, das sie einer Sache, die

nomen DEI, cum ad eum respectum peculiarem dicunt, mirum non est addi; sed excellentiae causa id fieri, nullo vel veterum iudaeorum testimonio, vel scripturae S. indicio perfici potest. recentiorum hoc est rabbinorum scitum, quos inter primus, quod novi, R. DAVID. KIMCHI I), qui exeunte saeculo XII. circa A. C. 1190 vel 1192 floruit, & a meritis in-grammaticam insignibus laudatur, dixit rem, quam vult (scriptura S.) magnificare, eam iungit DEO (h. e. nomini DEI). gregatim eum sequuti sunt reliqui iudaei infideles, trinitatem abnegantes, IESVM nazarenum auerfantes, messiam adhuc mundanum praestolantes, vt V. T. oracula, quibus virgatur, facilius eneruent. nonnullos iis philologos, eosque doctissimos ad stipulatos esse, non sum nefcius; non autem eodem animo, aut procul circumscriptione. si quae rebus inest excellentia, quibus DEI nomen subiungitur, eodem secundario excellentia innui potest, non primario. neque vniuersalis est haec denominandi ratio, discriminis insuper plena et abusus obnoxia, prout altero abhinc anno succincte docuit S. VENER. DOM. D. IOANN. CHRISTIAN. BVRGMANNVS FACVLTATIS. THEOLOGICAE in ipsa hac academia SENIOR longe grauius, atque hodie DECANVS longe spectabilissimus m). multo minus ad CHRISTVM. DEI filium, aut N. T. id transferre decet iudaei, quoties CHRISTVS coram iis patrem suum tamquam filius testabatur, eum blasphemiae reum peragebant, quod DEVM se fecerit, aut DEO se exaequauerit IOA. V. 18. X. 33. relatio ad patrem, vel ad generationem, quae saepius cum filii nomine coniungitur, v. g. MATT. III. 17. *hic est filius meus dilectus*; IOA. I. 18. *unigenitus filius, qui in sinu patris est.*

(A) 3

ma

Die vor andern schätzbar achteten, den Namen Gottes beyzusetzen pflegten, wie solches aus vielsültigen Redensarten der Bibel zur Genüge erheller.

- l) vid. IOA. CHRISTOPH. WOLFIVS *bibliothec. hebraeae P. I.* n. 495. p. 299. 199.
m) progr. b. D. AEPINI memoriae *FACVLTATIS. THEOLOGICAE* nomine 1750. dicati ingressu, p. IV.

manifesto docet, non de homine tantum excellentiore agi, sed de filio DEI veri nominis, seu cuius pater DEVS sit. 2. CHRISTVM se DEI filium numquam adpellasse, imo huius nominis publicatione daemones interdixisse n). Rf. a) de quonam igitur loquitur IOA. V. 19. seqq. ? nonne aperte se filium DEI professus est IOA. X. 36. et LVC. XXII. 70? nonne ea de causa vt morte mulsetur, iudaei sciscunt IOA. XIX. 7. ? nonne mesiam DAVIDIS tantum filium esse non posse, iudaeos docuit, et conuicit, MATT. XXII. 42. seqq. ? nonne ipse pro filio DEI voluit adgnosci MATT. XVI. 15. seqq. ? finge autem, CHRISTVM diuinitatem celasse, nec vmquam DEI filium se vocasse, quis mirabitur, cum forma DEI tum se exuisset PHIL. II. 6., nec gloriam suam ipse quaereret, aut testimonium sibi ipsi perhiberet, vel quaerere aut perhibere posset IOA. V. 31. VIII. 50. 54. adcepit interim a patre honorem et gloriam 2 PET. I. 17., DEI filius declaratus et publica voce glorificatus MATT. III. 17. XVII. 5. IOA. XII. 28. adcepit ab eodem testimonium IOA. V. 32. obsignatus a patre IOA. VI. 27. ipse operibus IOA. X. 25. verbis et opere LVC. XXIV. 19. virtutibus, et miraculis et signis ACT. II. 22. coram iudaeis ita se conspiciendum praebuit, vt viderent gloriam ipsius, gloriam sicut vnigeniti a patre IOA. I. 14; post autem in potentia se filium DEI demonstravit in resurrectione mortuorum ROM. I. 4. Rf. β) quae de interdicto memorantur, spectant procul dubio ad MARC. III. 11. 12., vbi spiritus immundos, quia exclamabant: tu es filius DEI, reprehendisse CHRISTVS legitur, ne ipsum manifestum facerent. indigni profecto diuinitatis CHRISTI praecones, ex propriis nil nisi mendacia loquentes IOA. VIII. 44., quos si admisset filius DEI, dignitati plus derogasset, quam addidisset, accommodatius fuisset interdictum MATT. XVII. 9. coll. v. 5, nisi haec subiicerentur verba: *nemini dicite visionem, usque dum fili.*

n) l. c. p. 236.: *Es ist gar zu sehr bedenklich, dass sich der Herr Iesus selber nicht allein nicht ein einzigmahl einen Sohn Gottes genennet, sondern auch den Geistern der Besessenen, die ihn solchergestalt erheben wollen, dieserwegen ein Stillschweigen auferleget.*

filii hominis ex mortuis resurrexerit. quid tota haec argumentatio sibi velit, vix adparet. ipsa miracula, missionis diuinæ documenta praecipua, filii CHRISTVS saepius iussit v.g. MATT. IX. 30: interminatus serio est illis (coecis fanatis) IESVS, dicens: videte, ne quisquam cognoscat, quam incongrue vero exinde quis colligeret, CHRISTI miracula fuisse ficta, non vera, quia alias ea publicari non vetituros fuisset; tam inficete ex silentio diuinitatis imperato concluderetur, CHRISTVM re ipsa non fuisse DEL filium, quoniam alias ab origine sua coelesti diuulganda nullo mandato retinuisset daemones o). non perpetuo silentio haec premenda, sed mox euangelistarum atque apostolorum concionibus & scriptis per totum orbem publicanda erant IO A. XX. 31. I IOA. I. 3. V. 20. tangenda adhuc foret blasphemia EDELMANNI scurrilitas, quando vniuersam christianam doctrinam de CHRISTO filio DEL, agentilibus mutuo sumtam, & a primis christianis ecclesiae illatam esse, scribere haud erubescit p). sed ista petulantia, quae vltimam prodit impietatem, non intra locum de CHRISTO subsistit, verum per omnia religionis reuelatae sacra & mysteria grassatur. ferociam hominis compressit, & futilitatem gerrarum luculenter ostendit VENER. DOM. D. BAVMGARTEN q).

§. II.

- o) digna est, quae huc conferatur VENER. DOM. D. HEV-MANNI *dissertatio, in qua illustrantur loca illa, quibus CHRISTVS legitur vetuisse publicari suum aliquod miraculum 1747. praefertim p. II. sqq.*
- p) l. c. p. 122. 123.: *Aus dem Misverständnis dieser Jüdischen Redensart, ist nach der Hand, da die Menge der Heyden zum Christenthum traten, die bekannter massen gewohnt waren, alle ihre berühmten Männer zu vergöttern, auch der Wahn erwachsen, dem einigen und unwandelbaren Gotte, in der Person unsers Jesus, auf besondere Art einen Sohn anzudichten.*
- q) praef. erudita, quam ARTHVR. IOVNGS *historischen Vntersuchung abgöttischer Verderbnisse der Religion von Anfang der Welt 1749. praemisit.*

§. III.

HIS, qui CHRISTI diuinitatem adoriuntur, si vel maxime non consentiant, errori tamen grauissimo latibula aperiunt, & christianis simul arma, quibus hostes diuinitatis filii DEI debellari possint, eripiunt, qui nomine filii diuinam eius originem & naturam indicari negant, eique longe alium imponunt significatum. HERM. ALEXANDER. ROELL, professor tum franequeranus, deinceps traiectinus, acriter defendit, nomen filii DEI significare quidem naturae diuinæ veram communionem, sed quatenus manifestanda & manifestata fuit per singularem illam oeconomiam, ob quam messias & rex israelis vocatur a). idem deinceps repetiit, & confirmare nititur, scilicet vocem filius DEI in scriptura, in primis N. T. ubique significare personam Θεωδρωτός, quatenus constat diuinā & humana natura, & in utraque fungitur officio mediatorio b). hanc causam esse, credit, cur nomina messias, rex israelis, filius DEI, saepe alternent, tamquam ισοδυναμίας, idem significantia. fluxit haec opinio ROELLII ex generatione filii DEI proprie dicta negata, eidemque partim suffecta coexistentia filii DEI cum patre, partim addito modo, quo eiusdem diuinæ naturæ communionem manifestare voluit S. S. trinitas per admirandam illam personarum in operibus redemptionis humani generis oeconomiam, prope a ROELLIO abest IOA. LOCKIUS c), qui messiae & filii DEI nomina, credere in filium, & credere, IESVM esse verum messiam, synonymice interpretatur. in eo tamen a ROELLIO discedit, quod & diuinitatem CHRISTI aeternam infitietur, & totam religionem christianam in vnum illum articulum vage & indetermina-

a) *dissert. theol. de generatione filii*, franequæ 1689. §. XLII. p. 43.

b) *dissert. theol. altera de generatione filii*, franequæ. 1690. §. CXII. p. 133. §. CXIII. p. 137.

c) vid. eius *le christianisme raisonnable* T. I. C. IV. §. sqq. ita v. g. p. 32. edit. amstel. 1731. inquit: *il est clair, par cet endroit, que croire au Fils, c'est croire, que Iesus étoit le Messie.*

minate adceptum: IESVM esse messiam, resoluat. de re ipsa disquirere nunc non vacat; quoad nomen autem 1. largior, in sacris litteris CHRISTO tribui nomina, quae oeconomiam gratiae respiciunt, vt sunt nonnulla, quae IES. IX. 6. leguntur; his autem nomen filii DEI connumerari nequit, quia CHRISTVS ab aeterno, & priusquam in opere gratiae se manifestavit, fuit DEI filius, & secunda deitatis persona, sicut pater prima, & spiritus S. tertia persona. 2. nomina filii DEI & messiae sunt nomina eiusdem subiecti, eiusdem personae *συνθήκη*, vnde qui credit in CHRISTVM, credit etiam in filium DEI; sed denominationis ratio non est eadem, quia filii nomen est nomen personae, etiam *ἀδελφός*, & diuinam illius originem innuit; sed CHRISTI seu messiae nomen est officiale, quod vni- onem factam supponit. 3. permutari nonnumquam haec nomina in scriptura, quoniam idem, qui PS. II. 2. messias adpellatur, v. 7. filius DEI vocatur d), sed inde minime argui potest, ex mediatorio CHRISTI officio petendam esse rationem, cur secunda persona vocetur filius DEI. id tantum inde colligi potest, quod messias debuerit esse & demonstrari filius DEI; non vero illud, quod ideo DEI filius vocandus erat, quod sit messias siue redemptor generis humani, causa cecidimus, si hostibus diuinitatis istud dederimus,

§. IV.

QUANDO. CHRISTVS secundum diuinam naturam consideratur, filius DEI vocatur emphatice, tam respectu generationis aeternae, quam respectu dilectionis singularissimae. dicitur enim *ὁ υἱὸς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ* COL. I. 13., seu vt vox patris coelestis ad iordanem declarat: *ὁ υἱὸς μου ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα* MATT. III. 17. quod CHRISTVS ipse confirmat: pater, inquit, amat filium IOA. V. 20. adpellatur autem DEI filius ratione generationis formaliter, quippe quae filiationem essentialiter constituit; ratione dilectionis consecutivae, quia amor

(B)

d) comp. CAMPEG. VITRINGA epilogo disput. de generatione filii, *franequ.* 1689. §. XXVII, XXVIII. p. 41. sqq.

amor patris cum generatione necessario cohaeret, et ex illa fuit. non enim amor et dilectio DEI erga CHRISTVM causa est *της υιότητος*, vt SOCINIANI nonnulli autumant, quandoquidem vice versa ipsa *υιότης* causa potius est amoris. ideo enim diligit pater CHRISTVM, quod sit filius proprius et vni-genitus: non vero ideo CHRISTVS est filius vni-genitus et proprius, quod pater ipsum diligit a). generatio maxime in disceptationem venit. SOCINIANI, qui praeter humanam naturam, in tempore productam, non aliam CHRISTO relinquunt, omni eandem impetu adoriuntur, quandoquidem, generatione CHRISTI aeterna suos errores funditus everti, intelligunt. vocant eam *prorsus impossibilem* b), immemores vocis nostri saluatoris: *apud homines hoc impossibile est, sed apud DEVM omnia possibile sunt* MATT. XIX. 26. ZACH. VIII. 6. debebant ostendere contradictionem, quae ad absolutam requiritur impossibilitatem; sed vanam hanc interferunt rationem: *denn die Wesen Gottes, sintemahl es numero vnum, ein in der Zahl ist, kann keinesweges vielen gemein seyn. vndenam cognouerunt, essentiam numericam vel indiuiduam esse incommunicabilem? sane non nisi ex entium finitorum inductione. quanta vero haec est temeritas reuelationi supernaturali, experientiam et inductionem humanam opponere? non immerito responderunt THEOLOGI. WITTEBERGENSES c): die philosophische Regel, dass ein Wesen ihrer vielen nicht könne gemein seyn, hat alhier nicht stat. Denn solches gilt allein in natürlichen Dingen etc. impudentior est IOANN. CRELLIVS d), qui dogma de aeterna filii DEI essen-*

a) vid. D. CALOVIVS *socinismo profligato, SECT. IV. art. II. controu. VI. p. 204. n. VI.*

b) *catech. racou, minore ex idiomate polonico in germanieum traducto et 1612. excuslo, p. 65. 66: Die Geburt aus Gottes Wesen ist gantz vnd gar vnmöglich.*

c) *in der Wiederlegung des deutschen Arianischen Catechismi, p. 136.*

d) *de vno DEO patre L. II. SECT. II. C. I. p. 541. acute eir-spondit IOANN. HENR. BISTERFELDIVS, de vno DEO patre, filio ac spiritu S. p. 544. sqq.*

essentia patris generatione pluribus contradictionibus et absurdis foecundum esse, contendit. ne vero inaniter loquax videatur, quatuor producit absurda. *primum*, ait, *inde sequitur, filium esse sui ipsius filium ac patrem.* num etiam triticum gignit se ipsum, prodiens ex semine triticeo, quod tritici ingreditur essentiam? generatio efficienter spectata, ad generantem, non essentiam, ex qua fit reuocanda est. filium generat pater, qui alius est ab ipso IOA. V. 32; quare filius sui ipsius pater esse nequit. essentia quidem diuina omnibus tribus personis est communis; generatio autem fit ex essentia, non quatenus communis est, sed quatenus hypostasi patris est notata, seu ex essentia, non qua filii, sed qua patris est. *secundum eius argumentum est, quia infiniti forent filii, vni et spiritus sancti e.* addit: *quid enim? an. quod pater potuit, filius non potest, ac spiritus sanctus?* num filii generationem ratiocinando consequimur, aut ex potentia patris colligimus? vnum credimus filium, vnum spiritum sanctum, quia scriptura vnum nobis manifestauit; non plures, de quibus sacer codex filet. *tertium, quia filius DEI ab aeterno fuisset, et non fuisset f),* siquidem generatio proprie dicta fit mutatio ex non-ente in ens. gratis adsumitur, tamquam veritas generalis, quae non nisi in generationem naturalem et contingentem quadrat; neutiquam in supernaturalem et necessariam, quae ex infinita SVMMI NVMINIS perfectione non potest non sequi. *quartum g), quia filius DEI adhuc generaretur et in omnem aeternitatem generandus esset.* atque hoc facile largior, nec salua immutabili diuina perfectione, magis diffiteri possum, quam quod DEVS, qui ab aeterno perfectissime vixit, adhuc viuat, et aeternum victurus sit. remouenda autem est imperfectio, quam voces inferunt, nec cogitari debet de generatione imperfecta et successiua, quae olim inchoata tantum, propterea semper continuanda, et non nisi per aeternitates absoluenda sit. sequamur, intemptiua curiositate reiecta, scripturam, et dicta, quibus filii DEI generationem planissime nobis reuelauit SPIRITVS. S., et si eandem perscrutari nobis datum non sit.

e) l. c. C. II. p. 547. 548.

f) l. c. C. III. p. 550.

g) l. c.

(B) 2

S. V.

§. V.

PERTINET huc potissimum oraculum, quod a RACON-
VIENSIBVS a) turpissime deprauatur, *PS. II. 7: IEHOVAH di-*
xit ad me: filius meus tu: ego hodie genui te. psalmus agit de
MESSIA, non mystico demum sensu, siquidem in DAVIDEM
nulla ratione quadrant, quae hic leguntur b); sed litterali,
quod adlegationes in N. T. factae. confirmant. cum autem
MESSIAS non nudus homo, sed DEVS simul esse
debuerit, persona TRINITATIS, quae partes media-
torias in se suscepit, adpellatur, eiusque diuinitas desi-
gnatur, vt ratio exinde patefiat, cur ea rex ZIONIS inungi
vel constitui, et regno totius ecclesiae praefici possit: sicut
etiam PAVLVS, oraculo hoc excitato, veritatem sacerdotii eius
summi docet *HEBR. V. 5. hodie* illud, quod adiungitur, tantum
abest, vt generationis aeternitatem euertat, vt illam potius
roboret. equidem, si de hominibus istud praedicetur, non
nisi de tempore certo adcipi potest, sed vsurpatum de DEO,
qui ab aeterno in aeternum est, cuius in oculis mille anni
sunt, sicut dies hesternus, cum transiit, et sicut custodia in
nocte *PS. XC. 2. 4.*, qui idem est *PS. CII. 28.*, apud quem non
est transmutatio, aut conuersionis umbra *IAC. I. 17.*, aut quan-
do vsurpatur, vti hoc loco, de actibus et diuinis decretis,
quae aeterna sunt, nec demum in tempore peraguntur vel
formantur, haud aliam, quam infinitam durationem non potest
non indigitare. quid adcommodatius est aeternitati, succes-
sionis nesciae, quam imbecillus hominum captus, periodicus ad-
suetus, consequi nequit, nobis repraesentandae, quam illud
hodie? est namque aeternitas perenne hodie, semper praesens,
numquam praeteritum aut futurum, ne quidem inter homines
die

a) cateches. maior. s. latina, p. 153. sgg.

b) conf. D. FECHTIVS, vel potius GRAPIVS *diff. de genera-*
tione MESSIAE aeterna PS. II. 7. consignata, SECT. II.
§. III. sgg. p. 9. sgg.

c) D. IOANN. GEORG. DORSCHIEVS *diff. de aeterna τὴν γενεῶν*
generatione §. 55. pentadecad. p. 104.

die semper vnica illud terminatur, sed diurnum haud raro et perpetuum inuoluit tempus, GEN. XXII. 14. XXXI. 48. DEVT. IV. 39. PS. XCV. 7. coll. HEBR. III. 13. c) repugnare videtur D. SEB. SCHMIDIVS, inquires d) : *in scriptura neque hodie, neque dies, neque hic dies, aut simile quid aeternitatem notat*; sed consentit quoad rem, etsi aliam vocem istam interpretandi viam ingrediatur, et id hodie referat mox definite ad certum tempus atque diem, mox absolute ad diem primum, seu tempus, quo dies esse coeperunt, h. e. aeternitatem IES. XLIII. 13. aliaratione difficultatem expediunt, qui *hodie* pro nota vniuersalitatis adciunt, conuertentes: *quouis die, quotidie*, quoniam iuxta idiotismum in lingua hebraea vsitatissimum π sub forma articuli praefixum saepissime distributivae sumitur, et vniuersalitatem indicat e). quaecumque praeferas declarationem, operam perdunt, qui *hodie* illud ad finitam durationem, et reliquas huius commatis voces, variis modis deprauatas, ad CHRISTVM hominem rapiunt, adlegationes quasdam N. T. plerumque praetextentes. qui superiori saeculo mysterium S. S. TRINITATIS ex V. T. iniuste demonstrari, et aduersus dissentientes defendi posse, negarunt, nonnumquam circa hoc quoque oraculum difficultates nexuerunt, saepius a theologis superatas; rem ipsam vero in dubium haud vocarunt, neque de generatione filii DEI aeterna dictum hoc exponere recusarunt. haud ita pridem VENER. LAURENT. REINHARD, tum gymnasii vinariensis CON-RECTOR, a recepta explicatione nonnihil deflexit, non actum generationis aeternum, sed eius in N. T. factam demonstrationem publicam designari ratus f) : *Die beste Vebersetzung dieser Worte ist ausser Streit*

(B) 3

folgen-

- d) *commentar. in epist. ad hebraeos, p. 65.*
e) vid. IOA. CASP. GVNTHER *diff. inaug. de I. C. filii DEI coaeterna cum patre existentia*, praef. D. DANZIO 1726. ventilata, §. X. p. 22. *sqq.* et ipse D. DANZIVS *de inauguratione CHRISTI ad docendum haud obscuriore MOSAICA* §. 29. *not. n. p. 119. sqq. ed. 1717.*
f) *decimar, exegeticar, P. I. 1736. excusa obs. 3. p. 14 sqq.*

folgende: Zu eben derselbigen Zeit wil ich offenbahr beweisen, das ich dich von Ewigkeit gezeugt habe. optimam pauci arbitrabuntur versionem, quae textui vim infert, hodie in idem tempus (licet nulla temporis mentio antegressa sit); generationem in eius manifestationem; actum praeteritum (aeternum) in futurum conuertit. prouocat vir doctissimus ad scopum et argumentum huius psalmi; ad linguae hebraicae indolem; ad vaticiniorum conditionem; ad ACT. XIII. 33; sed tanta velocitate cursum perstringit, vt ratiociniorum acies, si quae est, studiose occultata videatur, saltem plerumque conspicua non fit. haud inuitus largior, DEVM in N. T. luculenter declarasse, MESSIAM esse filium DEI, filium a se genitum; hoc autem commate generationis declarationem, non ipsam generationem infinuari, aegre mihi persuadeo. praeter necessitatem, qui ita sentiunt g), a proprio significatu verbi ילד resiliunt, et praeteritum mutant in futurum. id autem vix fieri potest, quia verbis: *te genui*, describitur, non decretum aeternum in tempore exequendum, sed actus, intra DEVM aeternus, qui decreti aeterni olim implendi rationem continet. quantum ad ACT. XIII. 33, ibi adlegantur verba psalmi nostri eodem sensu, quo ab omnibus theologis capiuntur, scilicet vt probetur, MESSIAM esse filium DEI, de quo DAVID. PS. II. vaticinatus est; manifestatio autem per resurrectionem ex mortuis factam v. 34. aliunde docetur. plures nervos intendit IOANNES. FRIEDERICVS STIEBRITZ, philos. prof. halensis clarissimus, vt nouum possibilem, quem mente sibi repraesentauit sensum, redderet speciosum, maximi momenti oraculum diuinum forte non adgressurus, quod si, non hermeneuticae solum philosophicae, verum etiam analogiae scripturae S. et doctrinae theologicae cognitionem penitorem, credidisset, tam arduum institutum sibi deposcere. summa nouae interpretationis huc redit: sermonem hic non esse de generatione filii DEI aeterna, sed

g) plurimum studii huc contulit M. LEONH. HOFMAN-
NVS *explanatione h. c. coll. ACT, XIII, 33, IENAE 1731.*

sed productionem humanae CHRISTI naturae per SPIRITVM. S. praedici h). hunc esse IEHOVAM, qui hominem adloquatur, eumque velut filium instar patris se producturum esse, pollicetur. paucis post mensibus VENER. DOM. D. BOERNERVS, theologus lipsiensis senior, paradoxam istam sententiam excussit, tam de eius vitio, quam periculo admonens i). mox autem STIEBRITZIVS causam dixit, D. BOERNERO prolixo, nec sine cauillis, respondens k). potissimum argumentum, quo se tuetur, ab antecedentium et consequentium nexu depromptum est. quandoquidem enim hic filium DEI secundum humanitatem sistat, manifestum esse, hoc ipsum quoque comma de eodem iuxta humanam naturam considerato explicandum esse. collectionem firmat principio quodam, quod veritatem hermeneuticam indubiam vocat: *wenn theils das vorbergehende, theils das nachfolgende von der menschlichen Natur des Messiae handelt; und doch keine Meldung einer gemachten Veränderung des Subjects geschehen ist: so folget, das auch unser Text des Vers. 7. von eben der menschlichen Natur müsse angenommen werden.*

Nun

h) P. I. gründlicher, mehrentheils neuer, Schrift- Erklärungen, 1743. p. 1-24.

i) programm. natalitio MDCCCLIII. lipsiae publicato,

k) P. II. der Schrift- Erklärungen, 1744. impressa, p. 89-133; rursus STIEBRITZIO contradixit DOM. M. CHRIST. GOTTLÖB, FRIEDR. WOLFF scripto vernaculo s. t. kurze Erklärung des Psalm II. v. 7. LIPS. 1745. vid. p. 25. 27. 47. adcesserunt A. MDCCCL. viri SVMME. VENER. IOA. HENR. PRATIE, duc. brem. et verd. superintendens generalis in der beschriebenen Prüfung einer neuen Erklärung weber PS. II. v. 7. quae inserta est Beytrag II. der Bremischen und Verdischen Hebopfer, n. VIII., et D. IOACH. EHRENFRIED. PFEIFFER, prof. theol. et superintendens erlangensis progr. natalitio, cuius summam exhibent Erlang. Gel. Anmerk. und Nachrichten, 1752. n. 1. p. 7. 8.

Nun aber ist das erstere wahr, also auch das andere l). quantum interpreti adminiculum subministrat contextus, nemini ignotum est. opus tamen habet limitationibus ista regula. non enim diffitebitur philosophus ullus, posse antecedentia & consequentia de subiecto quodam loqui, de quo non loquuntur, quae explicationis, aut illustrationis, aut probationis causa intermissa sunt. quid impedit, quin de immortalitate hominis ratione corporis in statu integritatis, vel inde a resurrectione nonnulla adspargere queat, qui de immortalitate hominis respectu animae antea disseruerat, & absoluta mentione corporis, de anima disserere pergat. dissimulauit id inter disputandum viri celeberrimus, licet non nesciuerit, & restrictione subiecta, significauerit: *und doch keine Meldung einer gemachten Veränderung des Subiects geschehen ist m).* multo minus interpretes sacri regulam istam alioquin laudatissimam procul circumscriptione susceperint. sermones prophetici, ad quos hic psalmus vtique referendus est, suos habent excursus digressiones, *die 3° dss,* de quibus theologia prophetica praecipit, n). quando in textibus sacris, qui de filio DEI agunt, vt hic psalmus, personae deitatis vt loquentes introducuntur & permutantur, quid pronius est, quam vt mox de diuina eius natura, mox de humana, mox iterum de diuina, mox de vtraque, & viceuersa, tractetur, quia diuersa personarum relatio ad intra, diuersus agendi modus ad extra, diuersitas oeconomicae, diuersum postulant orationis habitum, diuersum subiectum, ex praedicatis & reliquis circumstantiis, maxime significato vocabulorum obuiò, diiudicandum, nolo, quæcumque modo commemorauì, huc speciatim referri; dictis tamen id obti-

- l) P. I. p. 4. m) P. II. p. 91. omisso vocabulo: *Meldung*, rectius haec ita efferuntur: *und kein Grund anzugeben ist, woraus man auf die Veränderung des Subiectes im 7ten Vers Schlüssen könnte.* quis enim mentione semper opus esse, dicat?
n) vid. CAMPEG. VITRINGA typo doctrinae propheticae, P. II. C. II. CANON. IX. p. m. 182.

obtineri posse, confido, vni contextui totam exegetin sacram adligandam non esse. in præsens etiam non disquiram, de quam natura comma antecedens & sequentia exponant, quod ab instituti breuitate abludit, & a viris doctissimis abunde peruestigatum est. apud nos in confesso est, DAVIDEM per totum psalmum de solo MESSIA, qui v. 2. diserte nominatur, hoc est, de persona composita, non simplici vaticinari, subiectum igitur compositum retinendum est, quamdiu prædicata illud ad alterutram naturam non restringunt, & ex iisdem arbitrandum est, num ad eam semper; an aliquando? num tantum ad humanam & diuinam; an mox ad hanc, mox ad illam dirigatur oratio? quo ergo iure VENER. DOM. D. BOERNERO regei poterat: *ich bekenne, im andern Psalm werde vom Messia gehandelt; aber das ist noch zu allgemein* o). num repugnat, vt de vtraque natura prædicentur? nullam admittit Θεάνθρωπος prædicata, vtrique naturae communia? quorsum ergo inspectant nomina officialia: sacerdos, propheta, rex? quorsum ἀποτελεσμαία: redimere, dissoluere opera diaboli, pascere, regnare? at ponam, comma 6. & commata 8. sq. ad solam humanam, non vtramque naturam se referre. num ideo comma 7. ad diuinam vel vtramque naturam referre haud licet? fieri id posse, perficiam, ex concessis disputans. incipit hic MESSIAS (alius ab eo, qui v. 6. locutus erat) enarrare statutum vel decretum deitatis siue a patre, siue a spiritu S. secum communicatum. quodnam vero istud est? procul dubio non aliud, quam quod respondet versui 6., h. e. *postula a me* &c. v. 8. *seq.* quomodo autem cum his cohæret v. 7? nonne rationem statui reddit? quis intelligat, quo pacto MESSIAE vt homini dominium vniuersale & illimitatum dispensari queat, quod solius est DEI? recte id fieri posse, ostenditur, quia MESSIAS fit filius DEI, imo a DEO genitus. res ipsa propositionem causalem monstrat, & melioris connexionis gratia suppleri potest *in*, quod vel quia p). quodsi filium

(C)

o) P. II. p. 92.

p) D. GEIERSVS in psalmos ad h. l. p. 26

DEI secundum diuinam aut vtramque naturam q) intelligas, quid decedet v. 6. & 8, qui ex hypothesi de humana natura capiendi sunt: quid illustrius esse potest, quam si dicas: quia tu, o MESSIA! es filius meus iuxta diuinam & humanam naturam, quia te genui secundum diuinam naturam, adcipe regnum tibi destinatum oeconomicè. quam tenuis autem, quam exilis, quam elumbis, non dicam SOCINIANIS grata, erit connexio hæc: tu es filius meus, quem vt hominem miraculose produxi: itaque dominus eris vniuersalis, rex ZIONIS, quis nexus inter productionem istam & imperium illimitatum? num etiam ADAMVS integer, qui immediate a DEO creatus fuit, eiusmodi sibi vindicare potuit imperium? sed ipsa verba textus, siue v. 7., nos deducunt ad filium DEI patris eiusdem cum eodem essentiae. nulla alia persona diuina generat, praeter patrem, aut generatur praeter filium, vt oppositio patris & filii relatiua docet, quae constanti scripturae sensu inculcatur; multo minus finita creatura filii DEI ab aeterno geniti, filii DEI supra angelos omnes hoc nomine HEBR. I. v. 5. longe euecti & producti, sustinere potest appellationem. nulla alia datur in diuinis generatio, quam quae eiusdem numero essentiae communicatione peragitur. huic notioni biblicae insistendum est, nec ab ea vel descriptio quaedam philosophica, vel adceptio quaedam impropria, ab hoc argumento aliena, retrahet quemquam.

§. VI.

TRIBVS adhuc vindicabo duo reliqua V. T. dicta, quae a SOCINIANIS sollicitantur. *PROV. VIII, 22* sqq. de se ipsa loqui-

q) gemina et diuersa propositio, quae anacho distinguitur, hic occurrit. prior: *tu es filius meus*, praecedente PAVLO HEBR. I. 5., et contentiente SEB. SCHMIDIO ad h. l. ad vtramque naturam referri potest; posterior autem: *ego hodie te genui*, ad solam spectat diuinam naturam; ita tamen, vt rationem vltimam complectatur, cur filius hominis DEI sit filius eminentiori sensu, de his vero iam disputare non vacat.

loquitur sapientia hypostatica, quae est apud IEHOVAM v. 30, seu ei, vt persona personae, vicina; non essentialis, testibus actionibus personalibus per totum caput commemoratis, ne commatibus quidem 15. & 16. exceptis APOC. I. 5. possedit eam IEHOVAH principium viae suae v. 22, h. e. generando possedit. licet enim קנה verbum sit generalius, quod acquisitionem quamcumque, non praecise generationem innuit a), de generatione tamen, seu acquisitione quoque per generationem adhibetur GEN. IV. 1., & hoc loco explicandum est, vt respondeat verbo ילד v. 24. 25. quorsum etiam respexerunt procul dubio CHALDAEVUS & ALEXANDRINI, quorum ille verbo ברה , hi זעו vtuntur, vt possessionem cum productione coniunctam infinuent; non sensu ARIANORVM, quem merito PATRES exploferunt b). ab aeterno effusa est vel emanavit sapientia hypostatica, seu a saeculo v. 23, hoc est, anteres creatas, quas non alia duratio antegressa est, quam aeternitas. aperte MICH. V. 1. natiuitas MESSIAE temporalis bethlesemi administranda distinguitur ab aeterna, quando dominator in ISRAELE describitur his verbis: *cuius egressiones sunt ab antiquo, & a diebus aeternitatis.* generale pariter est verbum נצח, vt hoc ipsum comma testatur; sed idem adhibetur de egressione per generationem GEN. XLVI. 26., de proventu agrorum DEVT. XIV. 22, & de natis IES. XLIV. 3. nulla hic mentio fit initii, vt RACOVIENSES venditant, sed tam קנה DEO aeterno tribuitur DEVT. XXXIII. 27., & aeternitatem innuit, PS. LXXVIII. 2. coll. MATT. XIII. 35, quam עלה PS. CXLV. 13. vt taceam, praefixum ה saepe per : ante, exponi debere, & hoc loco exponi posse, vt significetur, egressiones CHRISTI fuisse ante rerum omnium principium, ante dies saeculi seu mundi c). his V. T. oraculis comparanda sunt dicta

(C) 2

N.T.

- a) GVSSETIVS *commentar. L. ebraicae p. 1417.*
- b) vid. D. CALOVIUS *syft. T. III. p. 544. sqq.*
- c) conf. noster quondam IOANN. TARNOVIUS *comment. in prophetas minores ad h. l. p. 986 sq.*

N. T., quibus CHRISTVS salutatur filius DEI ἰδιος ROM. VIII. 32, cuius pater ἰδιος est DEVS. IOA. V. 18, ἀληθινός 1 IOA. V. 20, μονογενής IOA. I. 14. 18. III. 16. 18. 1 IOA. IV. 9., vt distinguatur ab omnibus aliis filiis DEI creatis, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, primogenitus ante omnem creationem COL. I. 15. HEBR. 1. 6., vt aeternitas eius adferatur. quibus inuicem collatis, quis dubitauerit, CHRISTVM esse filium DEI verum, proprieque dictum, eiusque generationem veri nominis proprieque talem?

§. VII.

QVA igitur specie negari potest, a nomine filii DEI, eiusque generatione, aeterna, euidens & irrefragabile argumentum duci posse, quo summa eius deitas probetur. contradixerunt tamen iam olim LEIDENSIVM censuræ REMONSTRANTES a), & diferte PHIL. LIMBORCHIVS scribit, hanc appellationem solam ad hoc euincendum non esse sufficientem b). non habent, quod praetexant, nisi quod filii DEI adpellatio, CHRISTO etiam secundum humanam naturam in sacris litteris saepius attributa sit, varioque respectu. haecine autem filiatio humana diuinitatem eius validissime stabilit, si ratio ex scriptura & vnione personali deducatur? nonne filius MARIAE filius DEI vocatur, quia communicata ei est τὴ λογία hypostasis, essentia et filiatio diuina? quomodo id fieri potuisset, nisi ante et ab aeterno praexistisset aliquis DEI filius? sed varii illi respectus, quos memorant, tam manifestam N. T. detorsionem, quam

a) vid. *apologia remonstrantium pro confessione contra censuram professor. leidensium*, 1630. p. 48. b.

b) *theolog. christ. L. II. C. XVII. §. VIII. et X.* p. 98. 99. edit. amstel. 1735. quid? quod LIMBORCHII successor ADRIAN. a CATTENEVRGH *Spicileg. theol. christ.* amstel. 1732. impresso *L. II. C. XVII. SECT. I.* p. 186. 199. inter argumenta pro diuinitate filii DEI in certas classes descripta, nec filiationem, nec generationem eiusdem refert,

quam collusionem cum SOCINIANIS produunt e), vt mox ostensus sum. nunc exceptionibus tantum SOCINIANO-RVM occurrat, qui ipsam generationem CHRISTI, aeternam oppugnant, eaque diuinitatem illius firmari non posse, adfirmant I. quia tum generatio filii DEI eadem ratione fieri deberet, ac hominum, ac brutorum d). Rf. eadem est ratio vtriusque generationis quoad *essentialia*, quae generationis formalem rationem ingrediuntur, scilicet vt fit productio sui similis et communicatio essentiae, quibus, si intelligentia sint, paternitatis et filiationis adcedit relatio. vt autem in *accidentalibus* conueniant, nec opus est, quia essentialia rem denominant, nec fieri potest, quoniam inter finita et infinitum infinita intercedit distantia. II. quia generatio fit mutatio ex non-ente in ens, generantis et generati diuersitatem substantialem, generantis prioritatem, generati posterioritatem inuoluat, fiat ab hominibus mortalibus ad speciei conseruationem, etc. e). Rf. ne quidem de finita generatione haec omnia vera sunt. ea non est mutatio a non esse ad esse, quia non est creatio; sed fit ratione corporum ex materia praeeistente. hodie generatio quidem fit a mortalibus et ad speciei conseruationem; sed ADAMVS integer non fuit mortalis, vt SOCINIANI opinantur, adeoque generare debuit ad multiplicationem quidem speciei, non ad eius conseruationem, quae post lapsum demum intenditur. finge autem, ista omnia recte se habere, non insunt tamen illa generationi essentialiter, verum per accidens tantum et ex indole subiecti finiti, quomodo

(C) 3

- c) comp. D. ZELTNERVS *breuiar. controu. cum remonstrantibus, controu. X. p. 79. sqq.*
- d) OSTORODVS in *der Unterrichtung von den vornemsten Hauptpunkten der christlichen religion*, RACOVII, 1612. C. VII, p. 50: *wo der Trinitariorum ratio recht und gut ist, müsse Gott auf solch eine Weise seinen Sohn gezeuget haben, wie die Menschen, und alle andere Thiere zu zeugen pflegen.*
- e) OSTORODVS *l.c. p. 51.* CRELLIUS *de vno DEO patre L. II, SECT. II, C. III, p. 551. sq.*

modo ergo ad generationem diuinam, quae ab infinito NUMINE proficiscitur, et ad filium eiusdem numero essentiae infinitae terminatur, transferri potest? III. quia nostra generationis descriptio sit inconstans, arbitraria, ficta, quae pro lubitu generationem naturalem mox vrgeat, mox repudiet f). Rf. non componimus generationem naturalem (si finitam denotet) cum diuina; sed essentialem tantum vtriusque conuenientiam adfirmamus, vt veri nominis generatio retineatur, et quae scripturae vsui, cui omnis descriptio theologica conformari debet, respondeat. remouendae autem sunt omnes imperfectiones, quae DEI essentiae et attributis, nec non personarum trinitati repugnant. SOCINIANORVM telis pugnat HERM. ALEX. ROELLIVS, qui de generatione filii DEI tam diuturnas acresque seuit et propagauit lites, negans, eam esse proprie dictam, et consistere in essentiae diuiniae numero eiusdem communicatione; adfirmans contra, improprio huius vocis significato primario coexistentiam filii cum patre, secundario eiusdem manifestationem ad extra significari g). ludit potissimum, vt facilius elabatur, consensum eliciat, et totam disceptionem in logomachiam redigat, distinctione inter generationem proprie et improprie dictam. summa huc redit, voces: filii et generationis, ex vsu inter homines desumptas esse, quo significant id, quod in diuina persona signi-

f) CRELLIVS l. c. p. 551: *itane vero tibi licebit, ubi libet, generationis naturalis rationem ac similitudinem urgere; ubi iterum libebit, repudiare.*

g) historiam publicae contentiois secundum annorum seriem persequuntur lugdunenses theologi iudicio ecclesiastico 1723. excusio, C. I. p. 1-24., et vna C. III. p. 65. sqq. ipsam controuersiam exeunt. comp. D. GRAPIVS *synt. nouiss. controu. s. theol. rec. controu. T. I. C. II. QV. XVIII. p. 146. sqq.* et VERNER. D. WALCHIVS *in der Einleitung in die Rel. Streitigkeiten ausser der Eu. Luth. Kirchen P. III. C. IV. SECT. II. S. 39. p. 866. sqq.*

significare nequeant: quapropter illas, quando de diuina persona vsurpantur, improprie sumendas esse h). respondit ei VITRINGA i), se negare, voces istas improprie sumi, nolle autem de vocibus disputare, dummodo vere analogum adgnoscat, et res ipsa maneat. nec aliter theologi lugdunenses k), qui simul exigunt, vt solide probetur, solam humanam generationem vocari posse et debere proprie dictam. distinctio ROELLIANA inter propriam et impropriam generationem ad fucum faciendum est comparata, vt impropria significatione sibi data, ROELLIVS hypotheses nouas eo licentiosius spargat. largiamur, generationis vocem esse ex vulgari vsu depromptam (cum tamen dentur voces sacrae, quarum notio ex scriptura sola eruenda est) et impropriam, analogam ac metaphoricam esse, nonne ista, vt recte intelligatur, ad significationem propriam erit reuocanda, eamque, quae non omnem generationis conceptum abiiciat? sed quid obstat, quo minus haec vox simpliciter spectetur, facta abstractione a finita et infinita generatione, sensu generali et essentiali, propria vocetur, vt v. g. DEI sapientia, potentia, quo scripturae phrasifatisfiat, et generatio filii ab adoptione distinguatur, et SOCIANORVM figmentis obuiam eatur. de re agi, non voce sola, quis non videt? de re non exigui, sed maximi momenti, si a D. HENR. von BASHVYSEN l), theologo reformato feruetano, et REMONSTRANTIBVS m) discedas, fide enim diuina

- h) *thesibus*, quas VITRINGAE opposuit, et deinceps *diff. de generatione filii DEI* iterum praefixit n. 13-18. p. 4.
 i) *disp. theol.* thesibus ante memoratis opposita, p. 12. 13.
 k) l. c. p. 83. l) exstat eius seu *theologi saxonicis dissert. de FAC. THEOL. ZETDENSIS syllogismo falso* 1724. impressa, totaque inserta *der auserlesenen Theol. Biblioth.* P. XI. p. 105 l. sqq.
 m) vid. ZELTNERVS *breuiar. controu. cum remonstr. controu.* XIII. p. 98. sqq. LIMBORCHIVM, qui *theol. christ. Z. V. C. IX.* p. 412. n. IV. sq. id adstruxerat, confutandum sibi sumsit D.

na credendum est, CHRISTVM secundum diuinam naturam esse filium DEI proprie dictum per generationem proprie dictam IOA, III. 16. 18. n).

§. VIII.

IDEM. CHRISTVS, qui secundum diuinam naturam vi generationis aeternae DEI filius est atque dicitur, secundum humanam non minus naturam est et vocatur DEI filius. secundum quam enim naturam CHRISTVS conceptus et natus est, secundum illam dicitur filius DEI. *quod nascitur ex te sanctum, vocabitur filius DEI.* LVC. I. 35. potest hoc dupliciter intelligi, vel simpliciter: num CHRISTVS secundum humanam naturam fit DEI filius? vel cum addito: num fit filius DEI naturalis? prior mouetur a scholasticis, qui quaeuis disceptant possibilis. hi enim quaerunt, vtrum CHRISTVS, secundum quod homo, dici possit DEI filius? et respondent, *quod secundum esse πολύσημον.* si denotet habitudinem causae, seu rationem formae, negant: si vero adcipiatur vt expressiuum vnitatis personae, siue vt importans indiuisiōnem concomitantiae, affirmant. nihil enim aliud hac propositione sic intellecta denotari, quam quod esse DEVM vel DEI filium competat personae CHRISTI existenti in humana natura, quae cum natura diuina in vnipersona ita vnita est, vt se inseparabiliter concommiten-

CHRISTOPH. FRANCKIUS, theologus quondam kiloniensis, exercit. anti-limborchianarum EXERCIT. II. C. VIII. p. 156. sqq. at LIMBORCHII iterum causam egit aduersus FRANCKIUM, CATTENBYRGH *spicilieg. theol. christi.* L. IV. C. VII. p. 502 sqq.

- n) omni EDELMANNVM, quia tantum cauillatur, et nullas rationes producit. *Im Glaubens-Bekentniss p. 136: Gott hat im eigentlichen Verstande weder einen, noch viele Söhne. In der vernünftigen lautern Milch, p. 30: Man kan eben so wenig im eigentlichen Verstande sagen, dass Gott einen, als dass er viele Söhne habe.*

mitentur a). praeluxit LOMBARDVS b), docens, CHRISTVM, secundum quod homo, esse filium DEI, si secundum vnitatis personae sit expressiuum, vt sit sensus: ipse, qui est homo, est DEI filius. nil aliud sibi volunt theologi, quando CHRISTVM secundum humanam naturam DEI filium adpellant. particula secundum ipsis non est indicatiua causae, aut determinatiua naturae, quae, vt in primo genere communicationis idiomatum ad eam naturam, cui formaliter competit, restringit praedicatum; sed specificatiua, quae ostendit subiectum, de quo praedicatum enuntietur. nam CHRISTVS secundum humanam naturam est filius DEI, non ex se, et humanitatis indole, sed in vnione atque per vnionem. ex quo enim CHRISTVS humanam naturam adsumit in vnitatem personae, non amplius est tantum DEI filius secundum diuinitatem essentialiter, sed etiam secundum humanitatem personaliter; nec humana natura a filio DEI, cum quo semel vnita est, et perpetuo manet vnita, vnquam excludi potest. ita omnes sentiunt theologi, cum quibus diuortia fecit D. CALOVIVS c), sibi suffragantem laudans D. IACOBVM. MARTINI, philos. post theol. profess. wittebergensem d), largiuntur, filium MARIAE recte dici filium DEI; sed offendit eos praedicatio abstractiua, quam vocant: CHRISTVS secundum humanam naturam. huius sensum esse, contendunt; humana natura est filius DEI, quod inferat substantialem mutationem, aut generationem humanitatis ex essentia DEI, cum, vt MARTINI ait, nil obstat, cur CHRISTVS, vt homo, non possit dici filius DEI creatus. dissona haec sunt menti theologorum, qui subiectum semper voce concretiua:

(D) CHRI-

- a) IOANN. FORBESIVS *instruct. historico-theolog.* L. VI. C. VII. p. 298 sq.
- b) *Sententiar. L. III. distinct. X. p. 51.* edit. Iugdun. 1618.
- c) *dispp. in A. C. artic. III.* ROSTOCHILL 1636; *recus. s. t. exegeom.* AVG. CONF. art. III, C. IV. §. 2, et *system. theol.* T. VII. p. 174 sqq.
- d) *colleg. II. syntagm. theol. disp. VIII. S. 39 sqq.*

CHRISTVS, exprimunt, sed quoniam id est concretum personae compositae, addita voce: *secundum humanam naturam* specificant naturam subiecti, de qua agatur, non abstractiue, sed concretiue adicipiendam, vt sit propositio personalis ex vnionis statu fluens, et re ipsa coincidat cum illa: filius MARIAE est filius DEI, vnde nulla hinc metuenda est EPTYCHIANA confusio; multo minus generatio filii MARIAE ex essentia DEI inde inferri potest, quia CHRISTVS, vt homo, DEI filius dicitur, non vi essentiae, et per generationem aeternam, sed beneficio vnionis personalis, in qua filius MARIAE vnam numero cum filio DEI subsistentiam adcepit, et diuinæ essentiae filii DEI, sed absque conuersione et confusione, personaliter particeps factus est. humana quidem natura a DEO, nulla cum viro consuetudine antegressa, producta est, sed propter productionem istam supernaturalem CHRISTVS dicitur in sacris litteris filius virginis IES. VII. 14. et respectu humanitatis ἀπάρταρ, HEBR. VII. 3; non filius DEI. etenim filius MARIAE (quod est concretum naturae humanae) sine hypostasi intelligi nequit, vt homo autem ratione subsistentiae propriae fuit ἀνυπόστατος, nec in vnitione adcepit subsistentiam finitam et creatam, sed eandem, quam habet filius DEI, aeternam, infinitam et increatam. quapropter theologi merito verentur CHRISTVM vt hominem, filium DEI creatum dicere. longius et quoad rem abeunt a nobis SOCINIANI, qui CHRISTVM pro nudo, et si praerogatiuis eximiis exornato, reputantes homine, respectu solius humanae. non diuinæ naturae, DEI filium in sacris litteris vocari credunt. quod ne inuita scriptura S. adseruisse videantur, varias excogitarunt causas, propter quas ipse, vt homo, DEI filius adpelletur, sibi tamen ipsis non constantes e). initio duas tantum commemorarunt rationes: miraculosam conceptionem, et

e) *catechism. racouiens. p. 122.*, VALENT. SMALCIVS *de diuinitate I. C. P. I. C. XII.*, integro, OSTORODVS *in der Vnterrichtung C. VI. p. 48 sq.*, et praesertim CRELLIUS *de vno DEO patre L. I. SECT. II. C. XXXI.* integro, p. 285 sqq.

et summam dignitatem. cum autem cernerent, iisdem nec singulis scripturae dictis, nec theologorum obiectionibus satisfieri posse, tantum in numerum illas auxerunt, ut tredecim ex SOCINIANORVM scriptis colligi possint filiationis CHRISTI hominis causae, ut 1. conceptio. 2. baptisus s. regeneratio. 3. segregatio et missio. 4. similitudo cum DEO. 5. amor DEI. 6. ius haereditatis. 7. officium propheticum. 8. resuscitatio e mortuis. 9. immortalis natura. 10. potestas diuina. 11. regia dignitas. 12. summum sacerdotium. 13. denominatio filiorum DEI a CHRISTO f), pauciores causas recensent ARMINIANI g) et praeter generationem, quam tamquam propriam a reliquis fecerunt, addunt mox tres: natiuitatem ex virgine, sanctificationem et missionem, suscitationem ex mortuis h), mox quatuor. adiungit namque LIMBORCHIVS i) haereditatem bonorum coelestium, IOANNES. LOCKIVS k), omissa generatione aeterna, manifesto indicio, systema ipsius christianismi rationale socinianismum non excludere, filiationem a conceptione orditur, et in immortalitate constituit, abutuntur SOCINIANI, et quotquot iis concinunt prae reliquis PS. II. 7, eiusque tria adlegatione in N. T. facta ACT. XIII. 33. HEBR. I. 5. V. 5. etenim supponunt, hunc psalmum agere de DAVIDE littera-

(D) 2

liter

f) vid. D. CALOVIUS *Jocinismo profigato* SECT. III. MEMB. II. SVBSECT. IV. AR. I. C. II. CONTROV. VI. p. 201. 203.
g) CALOVIUS *considerat. ARMINIANISMI. C. III. SECT. II. QV. III. p. 132 sq.*

h) apologia pro confessione p. 48. 49. a. b.

i) *theol. christ. L II. C. XVII. §. X. p. 99.*

k) *le Christianisme raisonnable T. I. C. XI. p. 228: Dieu cependant - - envoye Jesus - Christ dans le Monde, lequel ayant ete conçu, par la puissance immediate de Dieu, dans le flancs d'une vierge, qui n'avoit point connu d'homme, étoit proprement le Fils de Dieu, - - De sorte qu'étant le Fils de Dieu, il étoit immortel, comme son Pere.*

liter, de CHRISTO non nisi mystice: *comma* 7. describere eum, vt MESSIAM, non filium DEI aeternum; varios sensus mysticos eodem contineri. quoties igitur *PS. II. 7.* in N. T. excitatur, peregrinas circumspiciunt filiationis rationes, quae MESSIAE tribui queant, et subinde nouas comminiscuntur, alius alias. paucis regero 1) *falsum est, PSAZMYM II.* de DAVIDE litteraliter agere, siquidem praedicata, quae ibidem enarrantur, eiusmodi sunt, vt in DAVIDEM nullo modo cadant, quonam tempore gentes et reges aduersus DAVIDEM tanta conspiratione insurrexerunt, quanta v. 1. 2. 3. legitur? num DAVIDI vmquam tam amplum contigit regnum, quod ad omnes gentes, ad terrae fines se proferat? v. 8. num DAVIDI debetur cultus religiosus, qui v. 10. 11. 12. exigitur? num in DAVIDE confidendum est? num bene erit omnibus, qui id faciunt? num exitium instat iis, qui id negligunt, v. 12? 2) *ACT. XIII. 33.* adlegatur *PS. II. 7.*, non vt exinde perficiatur, CHRISTVM per resurrectionem ex mortuis filium DEI factum esse, sed vt constet, illum esse verum MESSIAM a DEO promissum. duo namque PAVLVVS docet: *primo*, impletam esse promissionem de MESSIA futuro, dum DEVS iam in IESV. NAZARENO excitavit seu exhibuerit filium suum, quem MESSIAM fore PSALMO. II. 7. pronuntiatum sit v. 32. 33. *deinde* (quod a priori aperte distinguitur particulis: *quod vero*) hunc ex mortuis resuscitandum fuisse iuxta scripturas, id quod non ex PSALMO. II., sed IES. LV. 3. et PS. XVI. 10. probatur). 3) *toto capite I. epistolae ad hebraeos* in eo est apostolus, vt adfirmet

- 1) de sensu verborum *PS. II. 7.* et scopo PAVLI ad eundem provocantis nunc ago. alioquin non disiteor, si rem spectem, CHRISTVM resurrectione sua ex mortuis, filium DEI in potentia demonstratum esse ROM. I. 4. vrget id ANGLVS quidam (cuius scriptum LONDINI excusum in *der sorgesetzten Sammlung von A. und N. 1748: p. 208-224.* recensetur), vt anonymo auctori *brevis historiae sociniansimi* 1691. editae occurrat, qui *PS. II. 7.* ad filiationem CHRISTI per resurrectionem a morte trahit,

firmet, CHRISTVM secundum humanam naturam esse verum et naturalem DEI filium, vt v. 2. habet: *ultimis diebus hifce locutus est nobis in filio.* praemissis aliis argumentis v. 2. 3. componit CHRISTVM hominem cum angelis, tamquam nobilissimis creaturis, quas cum dignitate longe superet et post se relinquat CHRISTVS, in creaturarum seriem a nemine referri queat. orditur comparationem v. 4. 5; significaturus, CHRISTVM esse DEI filium tam secundum diuinam, quam secundum humanam naturam, quasi dicat: MESSIAS est filius DEI, vt DEVS, teste DAVIDE, quia pater eum generauit; sed idem pariter DEI filius est vt homo, quia idem nomen vt homo haereditauit in incarnatione, siue per vnionem personalem. vtrumque insinuat regius psaltes m). quam sublime vero hoc nomen? quis angelorum eo sibi sensu id arrogare potest? 4) *HEBR. V. 5. sq.* ostenditur, CHRISTVM sacerdotium summum non temere et insolenter inuolasse, sed a patre sibi datum accepisse. quem in finem ex PS. II. 7. ratio sacerdotii ipsi traditi redditur, et CHRISTVM a patre sacerdotem aeternum constitutum esse, ex PS. CX. 4. euincitur. non potuisset enim CHRISTVS sacerdos esse summus, nisi filius DEI proprius fuisset. quis ex his concludat, filiationem DEI in summo CHRISTI sacerdotio positam esse. adiungere adhuc possem verba *IOA. X. 34-36.*, quae nobis subinde a SOCINIANIS obiiciuntur, coll. *PS. LXXXII. 6*; nec non LOCKII adhuc rationes; sed de htrisque paullo post differendi commodior se offeret occasio.

§. IX.

CAETERIS relictis, prima et potissima ratio, cur CHRISTVS homo, fit et dicatur filius DEI, quaeritur in productione humanitatis a SPIRITU S. facta. nam verba *LVC. I. 35: SPIRITVS. S. veniet super te et virtus altissimi obumbrabit te, unde etiam, quod nascitur ex te sanctum, vocabitur filius DEI*, omnibus dissen-

(D) 3

m) vid. D. SEB. SCHMIDIVS *commentar. in epist. ad hebraeos*, p. 63. 64.

differentibus indicare videntur, miraculosam CHRISTI conceptionem esse filiationis eiusdem causam. sed operatio SPIRITVS. S., vi cuius MARIA, virgo sine mare, et peccato commaculata, filium a peccato immunem concepit, effecit quidem, vt infans sanctus, non autem vt filius DEI esset: fuit illa necessarium filiationis antecedens, siquidem non, nisi sanctum a filio DEI personaliter adsumi poterat; non autem illius causa, nec particula *de* semper causas, verum crebrius illationem consequentis denotat, quod aduersus SOCINIANOS maxime vrgendum est, qui obumbrationem altissimi, cum nec filium DEL CHRISTO homine priorem, nec SPIRITVM. S., trinitatis personam adgnoscent, ad potentiam DEI referunt, de gradu sic deiectos nos esse, temere rati. nec desunt inter theologos euangelicos, qui obumbrationem altissimi de virtute DEI aut SPIRITVS. S., non filio DEI exponunt. D. IOANN. FECHTIVS a) inquit: *ZVC. I. 35. simplicius, me iudice, est, per virtutem altissimi vim diuinam supernaturalem, quae MARIAE non tamquam ignis (qualis in se est DEVS, DEVT. IV. 24. EBR. XII. 29) consumeret, sed tamquam umbraculum ab aestu defenderet et adeo foecundaret (sicut semen in terram proiectum umbraculo contegitur, ne a nimio solis aestu suffocetur) intelligi, quam ipsum filium DEI, in utero MARIAE tamquam sub chuppa obumbratum. nouissime VENER. DOM. D. HEVMANNVS eandem interpretationem suam fecit b): Durch die kraft des höchsten wird auch der H. Geist, verstanden nach der in der Bibel so gewöhnlichen Exergasse. interim contestatum est, plerosque theologos nostrates virtutem altissimi de filio DEI, et obumbrationem vel ex nube tabernaculi foederis EX. XL. 34. NVM. IX, 15. declarare c), vel ex chuppa hebrae-*

a) *historiae CAINI et ABELIS. MDCCIV. ventilatae COROLL. 1.*

b) *P. II. der Erklärung des N. T. f. ZVCAE ad h. l. p. 34. 35.*

c) *vid. IOANN. CHRISTOPH. WOLFFVS curis philolog. et cris. ad h. l. p. 562.*

hebraeorum d), quae tamen sequioris aetatis esse aliis videtur. vndecumque autem obumbratio illustretur, non adeo incerta est interpretatio virtutis altissimi per filium DEI, ac VIR. CELEBERRIMVS sibi persuadet: *hat einen gar zu ungewissen Grund*, certe iisdem argumentis, quibus ipse exergasiam, ad quam praeter necessitatem confugiendum non est, firmaverit, doceri potest a theologis obumbratio filii DEI, quae id praeterea habet commodi, vt filiationis DEI non solum antecedens, sed et causam praemittat. conceptionem miraculosam, propter quam CHRISTVM. DEI filium adpellari, SOCINIANI credunt, impuro defoedant commento de DEO, patre eius naturali, qui patris vices suppleuerit. in sacris litteris filius DEI vt homo vocatur semen mulieris GEN. III. 15, filius virginis IES. VII. 14, et *αἰμάτων*, qui nullum habeat patrem HEBR. VII. 3. in locum primae deitatis personae paullo ante memoratus PROF. PHIL. HALENS, substituit tertiam. nam SPIRITVM. S. CHRISTI hominis patrem et hunc illius filium vocat. confectarium id esse ait, verae interpretationis PS. II. 7. a se propositae: *Man mögte einwenden, daß es etwas unerhörtes sey, daß man den Messias einen Sohn des H. Geistes nennet. Allein ich antworthe, daß solches auf der unrichtigen Erklärung unsers Textes, den man von der ewigen Geburt aus dem Vater angenommen, herrühre. Davaus folget aber nicht, daß künfftigbin nicht müsse die Sprache geändert werden e). et alibi: Dafs man den Messiam einen Sohn des H. Geistes heisset, ist eine Folge aus dem vorigen, da ich gewiesen, was der H. Geist an der Menschheit Christi gethan. Die Benennung des Sohnes steht in der Bibet, so wol den derben Worten nach Ps. 2, 7. vermöge*

- d) vid. D. IOANN. BENED. CARPZOVIVS *disput. acad. disp. X. de chuppa hebraeorum, qua ἐπιγαμιος LVC. I. 35. illustratur*, vbi p. 438. hunc propositionis sensum suppeditat: *filius DEI tamquam sponsus a te, in tuo utero, tamquam sub chuppa obumbrabitur, dum sibi carnem veluti sponsam indissolubili matrimonii nexu associat, inir, copulat.*
- e) P. I. *der Schrift Erklärungen*, p. 12.

möge meiner ehemals vorgetragenen, und nun noch mehr bekräftigten, und von Einwurfsen vertheidigten Beweisbümer; als auch dem Verstand nach, weil man gleich geltende Redens-Arten und Begriffe findet f). atqui ex hoc consecrario sacris litteris aduerso discere a posteriori VIR. CELEB. poterat, exegesis PS. II. 7. nouam, veram esse non posse. verum non est, SPIRITVM. S. ibi filium adfari, et generationem humanae naturae futuram effari. unctio v. 6, quae eum in finem aduocatur, est patris, non spiritus S. IES. XLII. 1. LXI. 1. ACT. X. 38, et re ipsa constitutionem regis ZIONIS designat; non symbolum unctiois, a quo tamquam symbolo, regum constitutio, scripturae phrasi solenni denominatur, sicut et v. 8. de hac MESSIAE regali dignitate agit PS. CX. 1. IES. LIII. 12. EPH. I. 17. 20 sqq. PHIL. II. 9 sqq. fac autem tam v. 6, quam v. 8. SPIRITVM. S. loqui, nondum tamen firma consequentia inde elicitur, vt supra ostendi, etiam v. 7. eumdem a filio loquentem introduci. recipit se ad dicta LVC. I. 35. MATTH. I. 18. 20: Sind das nicht gleichgültige Redens-Arten εκ πνευματος γεννηθεν MATTH. I. 20, aus dem Heiligen Geiste geboren seyn; und ein Sohn desselben seyn? Ist es nicht gleich viel, schwanger seyn von dem Heiligen Geiste? Matth. I. 18, und den H. Geist als Vrheber, Zeuger und Vater von Iemand erkennen? g). omnino hinc intelligitur, humanam naturam CHRISTI hominis a SPIRITV. S. in MARIA productam esse, quod nemo infitiatur; minime vero adferitur ibidem, humanam CHRISTI naturam a SPIRITV. S. generatam, SPIRITVM. S. patrem eius, et CHRISTVM hominem SPIRITVS. S. filium esse, nisi quis particulam eius efficienter intelligendam, ad materiam a DEI spiritu longe alienissimam rapere velit. in subsidium ulterius vocat significatum verbi ילד; man wird finden, daß ילד überhaupt nichts anders heisse, als etwas durch seine Kraft zur Wirklichkeit bringen, den Grund von jemandes Daseyn in sich enthalten h), et notionem vulga-

f) P. II. p. 123. 124.

g) P. I. p. 959. p. 12.

h) P. I. p. 12.

vulgarem verbi Zeügen: Zeügen ist weberhaupt nichts anders, als diejenige Handlung eines gewissen Dinges, nach welcher es machet, das ein anderes die Wirklichkeit erhält i), vix serio rem agit vir eruditissimus, non quaeritur, quae sit verbi ἰδὲ significatio generalis, ex inductione significationum propriarum et impropriarum per abstractionem formata? sed quae eius sit notio biblica, specialis et propria, quae generationem proprie dictam, quae relationem inter patrem et filium efficiat, quae generationem ab alia productione quacumque dirimat? haec in eiusdem essentiae communicatione consistit, nec vquam deferenda est, nisi quaedam ab ea nos reuocet necessitas, generatio in sensum vulgarem adcepta actualitatem quidem rei largitur: non autem vice versa, quicumque rei actualitatem largiuntur, generare dicuntur. prolem eruditi et architecti, factores et futores generant, non libros, aedificia, vestes et calceos generant. num philosophum tantae perspicaciae deceat ingenium in scripturae oraculis, et mysteriis experiri, et possibilitatibus quaesitis sacra ludibrio exponere? pertinent huc infelices lusus de MELCHISEDECO et CHRISTO, qui ἀπατόρες HEBR VII. 13. dicti sint, quia patres eorum ignorati fuerint: Melchisedeck hatte wirklich einen Vater; nur aus der Historie war er nicht bekant. Vnd so hatte auch der Messias einen Vater, Maria war aus der Veberkunft des Heil, Geistes schwanger worden; nur die verkehrten Iuden wollten solches nicht glauben, vnd schwebten in einer (strafbaren Vnrvissenheit desselben k). num CHRISTVS homo hic describitur ratione iudaeorum infidelium tamquam ἀπατόρ? nonne talis in se fuit? nonne in se fuit ἀμήτωρ ratione diuinitatis? num eius mater secundum humanitatem fuit ignorata? quocumque autem sensu sine patre fuisse dicitur, eodem sine matre et genealogia fuisse dicendus est CHRISTVS. *memnisse debebat*, inquit S. VEN. DOM. D. PFEIFFERVS I), *inter*

(E)

utrum-

i) P. II, p. 118.

k) P. I, p. 22.

l) *progr. natalit.* 1751 antea laudato, quod haec scribenti in manus incidit, p. XIV, not. (**).

utrumque illud praedicatum: *απατωρ* et *αμητωρ*, necessario analogiam requiri, ut qua ratione secundum diuinam naturam CHRISTVS *αμητωρ* esse dicitur, eadem secundum humanam naturam *απατωρ* audiat. quum igitur ipse concedat, CHRISTVM intuitu diuinitatis *αμητωρ* esse, non quod mater eius ignoretur, sed quod nullam omnino habeat; intelligere sane debuisset, etiam intuitu humanitatis *απατωρ* CHRISTVM vocandum esse, non quod ignoratus fuerit pater, sed quod nullum omnino habuerit proprii nominis patrem, manifesto igitur CHRISTVS homo *απατωρ* vocatur, quia omnis omnino patris expers fuit, et nec prima nec tertia persona eum generauit, sed tertia eum miraculose, absque generatione tamen, produxit. miraculosa enim virginis conceptio, praeter ea, quae matri insunt, non alia exigit naturalia, eoque nomine distinguitur a generatione naturali, in qua generantium organa, vires et actus requiruntur; causae secundae propria et immediata virtute agunt; DEVS autem, si discedas a primaeva eius benedictione, conseruatione atque concurfu generali, speciatim non operatur aut cooperatur. quae si intelligerent, aut intelligere vellent ZINZENDORFIANI, puderet eos spurcissimi sic dicti mysterii gamici m), in quo CHRISTVS decantatur velut pater christianorum praesertim liberorum directus, et verus vxorum maritus, cuius nudi procuratores, tamquam vice-CHRISTI sint quibus mariti; neque illud fidei nostrae confessione, qua DEVM vt hominum omnium patrem veneramus, tueri sustinerent.

S. X.

CHRISTVM esse filium DEI adoptiuum, disputarunt ARIANI, SOCINIANI, ADOPTIANI. ARIANI eum adoptiuum DEI filium dixerunt respectu diuinae, quam nos credimus, natu-

m) comp. VIRI. MAX. VENER. D. BENNER. P. I. der genuwärtigen Gestalt der Hernhutberey in ihrer Schalckheit, p. 141. fgg. et D. HOFMANN in der gegründeten Anzeige derer Herrnhuthischen Grund-Irthümer C. III. §. 3 fgg. p. 10 fgg.

naturae. etenim CHRISTVM patri coaeternum et confubstantialem esse, infitianti, illum ante rerum primordia creatum, DEVM factum, nec natura, sed adoptionis gratia DEI filium esse, opinati sunt a). horum cohorti adscribendus est BONUSVS, episcopus quidam, vt fertur, macedoniae saec. IV. b), a quo denominati sunt BONOSIANI siue BONOSIACI, qui CHRISTVM adoptiuum, non proprium DEI filium esse crediderunt c). equidem IOANNES. FORBESIVS d) ab iis ADOPTIANORVM haeresin orditur; sed BONOSIANOS scriptores antiquiores inter hostes diuinitatis CHRISTI reiecerunt e). eiusdem commatis procul dubio fuit THEODISCVS, hispalensis, ISIDORI successor, de quo C. C. SANDIVS f): *A. 636. constitutus est archi-episcopus hispalensis - THEODISCVS, natione graecus - haeresi ARIANVS: docebat, dominum nostrum IESVM. CHRISTVM cum patre et spiritu S. non esse unum DEVM, sed potius adoptiuum, et DEI patris omnipotentis filium adoptiuum.* hanc quaestionem, quoniam ad diuinam CHRISTI naturam spectat, nunc relinquo. SOCINIANI mutuo dissident, num et quo respectu CHRISTVS vel naturalis, vel adoptiuus DEI filius adpellandus sit? omnes consentiunt, CHRISTVM secundum humanam naturam non instar reliquarum creaturarum productum, sed genitum esse, ideoque filium DEI naturalem

(E) 2

- a) vid. FRIDER. SPANHEMIVS *introd. ad histor. sacram*, p. 117. edit. 1698.
- b) conf. PAVL. STOCKMANN *elucidario s. lexico haeresium*, v. BONOSIACI, p. 190. edit. 1719.
- c) ISIDORVS hispalensis *de scriptoribus ecclesiasticis C. XX. p. 55*, qui liber in D. I. A. FABRICII *bibl. ecclesiastica* recusus est, scribit: BONOSIACI, CHRISTVM adoptiuum, et non proprium dicunt.
- d) *instruction. historico-theologiarum L. VI. C. I. p. 292. §. I.*
- e) testimonia in medium produxit IOANN. TRELIVND *disfert. de haeresi adoptiana §. IX.*
- f) *nucleo hist. ecclesiast. L. III. p. 353.*

zalem dici posse g); sed addunt eum SCHLICHTINGIO, sensu adoptiuo omnes credentes, maxime autem CHRISTVM, filii DEI nomine indigitari: vel cum VOLCKELIO, CHRISTVM a primo quidem actu et ratione generationis, filium esse naturalem, sed postea perfectiori quadam ratione genitum, adoptiuum filium dici h). sed ista, etsi ratione humanitatis CHRISTI venditentur, pariter missa facio, quia supponunt, CHRISTVM esse nudum hominem, non simul DEVM. remanent igitur soli ADOPTIANI, inclinante saec. IIX. in hispania nati, quorum principes fuere FELIX, episcopus VRGELLENSIS, seu ciuitatis VRGELLORVM in catalonia iuxta saltus pyrenaeos sitae, et qui ab eo errorem adcepisse fertur, ELIPANDVS, archiepiscopus TOLETANVS i). FELIX nimio
in

- g) SMALCIVS *de diuinitate I. C. P. I. C. III.*: ob conceptionis et natiuitatis modum - naturalis DEI filius dici iure potest. - - - omnes angeli creati a DEO fuere: ac dominus IESVS ab eo genitus fuit.
- h) comp. D. CALOVIVS *socinismi profligati SECT. III. MEMB. II. SVBSECT. IV. ART. II. CONTROV. V. VI.* p. 196 sqq. 203, et *system. T. III. ART. III. L. III. QV. III.* p. 657.
- i) vid. D. FABRICIVS *biblioth. latinae mediae et infimae aetatis L. V. p. 279. v. ELIPANDVS et L. VI. v. FELIX vrgellensis*, p. 482 sqq., vbi scriptores de haeresi adoptianorum p. 484 sqq. magno numero enumerantur. nostratium praecipue in hanc causam inquisiuerunt D. IOANN. GEORG. DORSHEVS *collatione ad concil. francofurdiense 1649*, et IOANN. TRELIVND, theologus hafnienensis *exercit. historico-theologica de FELICIS vrgelitani, et ELIPANDI toletani haeresi, vulgo adoptiana, hafniae 1699*, quae recula est in IOANN. VOGTII *bibliotheca historiae haeresiologicae T. I. FASCIC. II. et III.*, vbi p. 347. 410. scriptores de adoptianis commemorantur. excepere hanc eiusdem TRELIVNDI assertio plenior genuini status controuersiae orthodoxos inter et adoptianos saec. IIX. agitatae 1715, et quaestionum theologicarum FELICIANAE controuersiae ad finem decas 1716.

in disputationibus cum faracenis aestu , vt suspicatur S. VENER. MOSHEMIVS k), CHRISTVM hominem , non natura, sed adoptione, DEI esse filium, adseuerabat. confultus ab ELIPANDO per litteras, haesitanti hoc responsum dedit: CHRISTVM secundum diuinam quidem naturam esse verum et proprium DEI filium, natura genitum a patre; CHRISTVM hominem vero, seu filium MARIAE non esse nisi adoptiuum DEI filium. circa A. C. DCCLXXXIII. his incensa et aliquot post annis ab ELIPANDO per hispaniam, a FELICE per galliam et germaniam disseminata est haeresis, hinc discussa, hinc damnata, synodo NARBONENSI 788 l), FOROVLIENSI 791, RATISBONENSI 792, nec non ROMANA 792 m), potissimum concilio FRANCOVRTANO 794, quod exceperunt AQVISGRANENSE cum noua synodo ROMANA et VRGELLITANVM 799 vel 800 n). scriptis eam prae reliquis adgressi sunt BEATVS et HETERIVS, hispani, PAV-

(E) 3

LI-

- k) *institution. histor. christianae antiquioris saec. VIII. C. V. §. III. p. 545.* ELIPANDI pariter errorem nonnulli ex frequenti cum MAVRIS commercio deriuant, vt DORSCHVS *collat. ad concil. francof. SECT. III. C. II. p. 107*, et TRELIVND *exercit. de haeresi adoptiana SECT. II. §. I. l. c. p. 368* referunt.
- l) synodus NARBONENSIS, quae 788 habita fuisse vulgo creditur, a COINTIO ad a. 791. refertur. inscriptio eius ostendit, aduersus FELICEM ibi agendum fuisse; sed acta, quae exstant, nil de ista causa habent. BALVZIVS vero illa ex [vetustissima membrana descripta edidit, ipse nihilominus agnoscens, aliquas adhuc superesse difficultates. vid. D. IO. ANDR. SCHMIDIUS *introducet. SAGITTARIANAE in hist. ecclesiast. T. II. p. 1211. sqq.*
- m) memorat eandem LYDOV. ANTON. 'MVRATORIVS *in der geschichte von italien P. IV. ad a. 892. p. 464* et FRANCOVRTANAM *ad a. 894. p. 468.*
- n) comp. GVILIELM. CAVE *scriptorum ecclesiasticor. histor. liter. saec. VIII. p. 430, 431. edit. 1720.*

LINVS, aquileiensis, et praefertim ALCVINVS seu ALBINVS a CAROLO. M. ex britannia adcerfitus, BENEDICTVS, anienensis o), quibus deinceps adcessit AGOBARDVS, lugdunensis, FELIX, haeresi RATISBONAE et ROMAE abiurata, fedi episcopali restitutus est, sed mox ad vomitum rediit ab ELIPANDO incitatus. qua de causa concilio FRANCOVRTANO damnatus exilio perpetuo apud LVGDVNVM relegatus est, et errorum contra ALCVINVM tuitus est; sed ab eo atque PAVLINO confutatus ingenua confessione AQVISGRANI 799 recantavit, mortuus 818. defunctum in suspicionem adduxit AGOBARDVS, qui post eius mortem schedulam inuenit, qua fraudulenter instauravit omnem prauitatem dogmatis sui, eam autem post alteram palinodiam consignatam fuisse, dubitat TRELIVND p). diutius haeresin propugnauit ELIPANDVS, tandem autem respuisse creditur, pie, vt scribit CAVE q), mortuus A. 808. litem refuscitauit saec. XII., circa A. C. 1160 in franconia quidam FOLMARVS, petraestillantis seu trieffensteinii praepositus, cui duo occurrerunt ex bauaria monachi non indocti, vt testis est STEVARTIVS r). omitto scholasticos, quorum solertia possibilis quaeuis disputandi, nemini ignota est. non pauci, inquit GABRIEL. VASQVEZ, scholastici, nec infimae notae, CHRISTO tribuunt adoptionem ratione humanitatis. quorum qui nomina et sententias varias scire auct. adeat D. DORSCHVM s). superiori saeculo D. GEORG. CA.
LIX.

o) vid. FABRICII *bibl. latinae mediae aetatis* L. II. p. 553.

p) *de haeresi adoptiana* SECT. III. §. XI. l. c. p. 434 sqq.

q) *hist. litter. scriptor. ecclesiastic.* p. 420. b.

r) de FOLMARO, praeposito coenobii treifensteinensis in franconia in dioecesi wirtzelburgensi, siue herbipolitana vid. D. FABRICIVS *biblioth. lat. mediae aetatis* L. VI. p. 526 sqq. et TRELIVND l. c. SECT. III. §. XVII. p. 446 sq.

s) *interuentione pro mysterio S. S. TRINITATIS.* C. XXV. P. 350 sqq. et anti-CORNAEL. C. XXV. p. 301 sqq.

LIXTV[S. t) partim [adoptianorum opinionem probabiliorem, imo veram dixit, partim quaestionem vniuersam tanti esse, negavit, vt concilii opus decretis, nec melius fuerit eandem in medio relinquere. improbavit iudicium hoc CALIXTI syncretisticum, dissimulato tamen eius nomine, D. DORSCHIEVS, rationibus eius productis et dissectis v), laudauit tamen recentius CALIXTI programma D. CORNEL. DIETER KOCHIVS, theologus helmstadiensis, abiecte de adoptianorum aduersariis et zelo sentiens x).

§. XI

DE. MENTE. FELICIS & ELIPANDI non rectius existimari potest, quam ex actis concilii francofurtani, quorum tamen non nisi quatuor supersunt capitula, de quibus exponit DORSCHIEVS a). ex his discimus, praecipuum eorum fuisse hunc errorem, CHRISTVM hominem esse filium DEI adoptiuum; sed duos tamen eidem innexos fuisse: CHRISTVM esse seruum DEI & DEVM tantum nuncupatiuum. principalis quaestio haec fuit: an CHRISTVS, qui ante vnionem & incarnationem, imo ab aeterno, erat verus & proprius DEI filius, ab aeterno a patre genitus, secundum diuinam naturam, nunc post vnionem & incarnationem pariter tantum iuxta diuinam naturam sit DEI filius proprius & naturalis, secundum humanam

r) *progr.*, quod natali CHRISTI festo 1643, dicauit, et D. QVENSTEDT *system. theol. P. III. p. 150.* adlegat. consensit eidem IO. HENICHIVS *system. theol. p. 882 sq.*

v) *collat. ad concil. francofurtiense SECT. III. C. II. p. 123 sqq.* addatur TRELIVNDI, c. SECT. II. §. 17. p. 372 sqq.

x) *disquisit. de disputatoribus nonnullis in ecclesia medi aevi infelicibus, nominatim de FELICE uergelitano, et ELIPANDO, toletano pontifice 1721;* quam summam exhibet IOANN. VOGT *librioth. historiae haeresiol. T. I. FASC. III. p. 448-455.*

a) *collat. ad concil. francof. SECT. II. C. II. sqq. p. 205 sqq.*

nam naturam vero habeat *υιότης*, qua filius DEI dicatur, sed inferioris ordinis, finitam, creatam, qua queat adoptivius DEI filius dici: an vero nunc in vtraque natura & iuxta vtramque naturam fit filius DEI verus & proprius, vna & inseparabili *υιότης*, quam secundum diuinam naturam habeat naturaliter & ab aeterno, secundum humanam autem ex personalis vnionis gratia? b) prius adfirmarunt adoptiani; posteriori francofurtani doctores. itaque disputatum non fuit, 1. num in CHRISTO diuisa sit persona filii naturalis & adoptiui, quod aperte nestorianum fuisset; nec 2. vtrum CHRISTVS homo certo quidem respectu adoptivius dici nequeat; alio autem ita adpellari possit? quod SVARETZ & TANNERVS venditant; nec 3. an CHRISTVS, qui est homo, fit filius DEI naturalis? confessi enim sunt FELIX & ELIPANDVS, eam personam, quae est filius adoptivius, secundum humanitatem, esse filium DEI naturalem secundum diuinitatem: nec 4. an CHRISTVS per & propter humanitatem fit filius naturalis? id numquam adferuerunt episcopi, quos inter & adoptianos non de causa *υιότης* in CHRISTO homine, vnione personali, sed effectu vnionis disceptabatur, an, quia CHRISTVS homo subsistentiam consecutus est vnionis gratia, iuxta eandem sit adoptivius filius duntaxat dicendus? nec 5. de tempore impetratae filiationis, sed de eius qualitate, siue conditione; nec 6. an CHRISTVS homo fit filius DEI naturalis per se & complete? quod catholicis in mentem non venit. principali huic errori de CHRISTO homine, filio DEI adoptiuo, innexuerunt alium de eodem seruo, FELIX & ELIPANDVS c). nam arbitrati sunt, CHRISTVM non solum propter obedientiam (sponte susceptam), sed &

b) sequor DORSCHEVM *l. c. SECT. III. C. II. p. 113*, qui et sequentia *p. 101 sqq.* occupavit.

c) seruituti CHRISTI consultandae, plus quam dimidiam epistolae partem, quae ad acta francofurtana pertinet, insumit ADRIANVS pontifex. comp. DORSCHEVS *l. c. SECT. III. C. II. p. 114 sqq.* et TRELIVND *l. c. SECT. II. §. XI. p. 387 sqq.*

& propter naturam seruum, (seruum conditionalem i. e. ex conditione naturæ) eundemque perpetuum fuisse, eaque de causa baptismo siue regeneratione per baptismum indiguiffe. obscurius haec enuntiata sunt, quam vt sine explicatione quadam relinqui possint. crediderunt, CHRISTVM per operationem SPIRITVS. S. conceptum & natum esse, sine peccato quidem inhaesio, non autem absque reatu & lapsus adamitici imputatione, quo sensu eum vocant seruum poenalem. is autem desit esse, postquam per baptismum spiritualiter regeneratus & adoptatus est (in filii DEI translatus dignitatem). mansit interim seruus legalis legi per se obnoxius, & ad obsequium legi praestandum semper obligatus, non in exinanitionis solum, verum etiam exaltationis statu. recensetur hic error non tam inter theses, quam argumenta, quibus adoptiani se tuiti sunt, quoniam filius DEI proprius esse nequeat, qui sua natura seruus est: posset tamen adoptiuus fieri, sublata seruitute poenali. forte hic error ipsum illud praeiudicium fuit, ex quo haeresis adoptiana deriuata, & quo deinceps confirmata fuit. at deficientibus FELICIS & ELIPANDI monumentis, eorum systema certo constitui haud potest. adcessit tertius error de CHRISTO filio DEI nuncupatio. quamuis enim vox ista in actis francofurtanis non occurrat, legitur in iisdem tamen aliud aequipollens, siquidem CHRISTVS adpellatur filius DEI putatiuus, qui vero opponitur. nuncupatiuum autem DEVM. ELIPANDO non minus, quam FELIC! exprobrauit ALCVINVS, aduersus posteriorem disputans: *tria adfirmat in CHRISTO, quod seruus sit conditionalis, quod filius adoptiuus, & DEVS nuncupatiuus* d). arbitrandum ex his est, num tota disceptatio de nomine fuerit, & ad logomachias reiici mereatur? quod duce CALIXTO non solum KOCHIVS, sed & WERENFELSIVS e) sibi persuaserunt,

(F)

vt

- d) TRELLVND *l. c. SECT. II. §. XII. p. 392. §. XVII. p. 403. sqq.*
 addatur D. DORSCHVS *l. c. p. 121. sqq.*
- e) *dissert. de logomachiis eruditorum C. II. §. 2. p. 23. 24. opp. p. 459.*
 conf. S. VEN, MOSHEMIVS *hisor. christ. antiquioris p. 545. sqq.*

vt alios fileam. posito namque, ELIPANDVM serio factum esse, totum CHRISTVM esse DEL filium; propter vnam cum patre deitatem (quod per particulas subiecti limitatiuas ad diuinam naturam restringi facile potest, nec totum CHRISTVM siue ambas naturas includit, multo minus filium adoptiuum excludit), quid pronuntiabitur de seruitute CHRISTI hominis & de eiusdem deitate putatiua? alia est quaestio, vtrum adoptiani nestorianismi rei fuerint? alii adfirmant, alii negant f. duas eos CHRISTO personas tribuisse, non legi; attamen loquutiones & hypotheses admiscuerunt nestorianismo adfines, argumentis vsi sunt, quibus nestoriani olim se sustentarunt, imo praecipuus ipsorum error ita comparatus est, vt nestorianismum prona consequentia intoluat. ipse DORSCHVEVS, qui ab aperto nestorianismo adoptianos absoluit, & contra FEVARDENTIVM & TANNERVM defendit g), adfersionem de CHRISTO filio adoptiuo DEL propter nestorianos multo periculosum dicit. haeresin igitur adoptianam merito condemnauit concilium francofurtanum, eiusque decretis subscribunt omnes theologo lutherani orthodoxi h). non quaeritur de abstracto; sed concreto; & si addatur particula; secundum humanam naturam, ea non causam indicat filiationis, sed subiectum, de quo agitur. CHRISTVM, vt hominem, credimus, filium DEL

I. 1107

f) vid. D. FABRICIVS *bibl. lat. med. aetatis* p. 486 sq. et TREL-
LVND *l. c. SECT. II. §. V. sqq.* p. 374 sqq.

g) *l. c.* p. 101. 106. 108. 125.

h) solus dissensit D. CALOVIUS, quod plane admirandum est, non
dissentiente hoc D. CALOVII postremo socero D. QVNSTEDT,
quamquam ei, ne solus esse videatur, alium theologum wite-
bergicum associat D. IACOB. MARTINI. ita D. FECHTIVS
*colleg. priuatiss. MSCO, artic. de CHRISTO eiusque redemptio-
ne §. VI. quaest. 7.* intelligendum id autem respectu locutio-
num abstractiuarum, alioquin CALOVIUS concilii franco-
furtani sententiam non improbat. vid. eius *systema L. L. THEOL.*
T. VII. ad b. l. quaest. IV. p. 288 sq.

1. non esse adoptiuum, quia vnus tantum DEI filius in sacris literis proponitur, ante incarnationem sola diuina; post eam humana simul constans natura, secundum quam filius MARIAE a momento conceptionis est filius DEI. LVC. I. 35, & vna cum diuina natura vnus idemque est filius DEI vnigenitus IOA. I. 14. i). quod si autem filius MARIAE esset filius DEI adoptiuus, duplex statuendus esset DEI filius, alius naturalis, alius adoptiuus. nam filius adoptiuus est ²⁾ diuersus a naturali; sed filius DEI & filius MARIAE vnā constituunt personam. obicitur: CHRISTVM secundum naturam humanam esse filium DEI per gratiam; ideoque adoptiuum. Resp. filius MARIAE est quidem DEI filius per vnionem personalem; sed quia vna cum filio DEI hypostasi subsistit, non diuersam, sed eandem cum eodem filiationem possidet. non confundi debet modus habendi filiationem cum filiatione ipsa, vnde filius in concreto denominatur. β) est persona adoptanti extranea; sed filius MARIAE talis non est, vtpote in vnitatem personae ἰδὲ λόγος receptus. 2. sed esse naturalem k). vocamus MARIAE filium DEI filium naturalem non essentialiter & ratione generationis aeternae ex essentia diuina, quod eutychianum foret; sed personam & propter communionem essentiae filii DEI hypostaticam l). obicitur, 1, si humanitas CHRISTI non est genita ex substantia

(F) 2

stantia

i) vid SCHERZERI *systema*, L. VIII. §. 8. p. 182sq. et FECHTIVS vel GRAPIVS *de generatione messiae aeterna* p. 70 sq.

k) D. BROCHMAND *syft. vniuers. theol.* T. I. p. 823. tutissimum censet loqui cum scriptura, quae hanc non vsurpat loquendi formulam, ab aduersariis odiose exagitatam, et in termino filii naturalis ambiguam, rem tamen ipsam non difficitur: *si filius naturalis dicatur, qui non adoptionis gratia more aliorum hominum, sed ipsa natiuitate, et diuinae hypostaseos et diuinae naturae et diuinarum proprietatum ἰδὲ λόγος communicatione, filius est: negari vti que non potest, quin filius DEI sit naturalis DEI filius.*

l) adoptianorum argumenta studiose collegit FORBESIVS *instructio. histor. theolog.* L. VI. C. V. p. 296.

stantia DEI, CHRISTVS non est verus & proprius DEI filius. Resp. inde nil aliud sequitur, quam quod non fit DEI filius proprius per naturam siue essentiam, & vi generationis aeternae, quod nemo dixerit; nihilominus est filius DEI verus personaliter & vi vnionis hypostaticae. *instat* CALIXTVS; sic CHRISTVM secundum humanitatem eodem modo naturalem DEI filium esse debere, vt̄ est secundum diuinam naturam. Resp. a re ipsa ad modum in sublimi isto negotio non v. c., sicut inferri nequit: filius DEI est DEVS verus & proprius; ergo eodem modo est DEVS, vt̄ pater. *obiic.* 2) in vna persona CHRISTI duas esse naturas; ergo duas quoque statui debere filiationes, cum filiatio proprius naturam, quam personam respiciat. Resp. si filiatio consideratur vt̄ nuda relatio ad DEVM patrem respectu diuinæ; & matrem respectu humanae naturæ, duae concedi possent filiationes; dummodo filiatio humana tribui possit ei, qui vt̄ homo non habet subsistentiam propriam. rectius igitur a nobis filiatio spectatur vt̄ proprietas personæ, quæ non nisi vnã habet subsistentiam adeoque & filiationem, nempe diuinam. eadem autem filiatio, nempe diuina, non potest esse duplex. *obiic.* 3) CHRISTVM dici seruũ a prophetis, v. g. IES. LII. 13., fuisse in forma serui PHIL. II. 7., & ex ancilla non nisi seruũ nasci posse. Resp. CHRISTVS dicitur seruus ratione officii mediatorii; non ratione conditionis nascendi, virtute vadimonii pro ADAMO sponte suscepti; non propter reatum lapsus adamitici ipsi naturaliter incumbentem. habuit formam serui, in statu exinanitionis, quam liberrime subiit, & in statu gloriæ deposuit; non necessitate naturæ, conceptus & natus ex MARIA ancilla, non autem vt̄ seruus legi per se subiectus, quia ex matre natus est vi promissionis euangelicæ de semine mulieris GEN. III. 15; non virtute benedictionis naturalis; *crecite & multiplicamini* GEN. I. 28.

§. XII.

DESCENDO ad creaturas, quarum præstantissimæ sunt angeli, hos in S. codice DEI filios adpellari, inficiatus quondam

dam est CHRYSOSTOMVS : ostendant inquit a), ubinam angeli vocati sint filii DEI, sed non possunt uspiam ostendere : homines vocati quidem sunt filii DEI, angeli vero neutiquam. CHRYSOSTOMVM imitatus est CAESARIVS, vt docet SVICERVS b), recentius CL. GOTTLIEB. WERNSDORFIVS, hodie professor dantisfanus c), filiorum DEI nomen vllibi sacrarum litterarum angelis datum negavit; cui se obiecit doctissimus FERDINAND. STOSCH, lingenfium rector et professor d). CHRYSOSTOMVS quidem, sermonis quippe hebraei parum gnarus, secundum versionem pronuntiauit alexandrinam, quae filios DEI, quos liber IOBI memorat, per angelos conuertit, de quibus ibi agi, supponitur e). at WERNSDORFIVS de sensu dictorum apud IOBVM disputat, ea de animabus beatis capiens. veteres quidam opinati sunt, filios DEI, qui GEN. VI. 2. 4. excitantur f),
(F) 3
angelos

a) homil. XXII. in genesin, opp. T. I. p. 155.

b) thesauri eccles. T. I. v. αγγελος p. 38, qui hunc etiam notauit errorem expof. symb nicaeno-constantinopol. C. V. p. 101. 102.

c) diss. de commercio angelorum cum filiabus hominum, WITTEB. 1742.

d) exercit. exegetico-elenctica de filiis DEI, IOB. I. 6. et XXXVII. 7. sed nec haec, nec praecedens mihi nunc in promptu est.

e) IACOB. ODE, professor traiectinus, commentario de angelis 1739 impresso, SECT. I. C. III. §. XVIII. p. 60: verum est, a LXX. interpretibus, quos solos inspexerat ille ecclesiae pater, angelos non vocari אַלְהִים; אַלְהִים, sed in contextu originali diferte nominantur בני אלהים

f) si nugis EDELMANNI standum esset, hi filii DEI ab aliena manu inserti forent. nam p. 123 des Glaubens - Bekenntnisses audacter scribit: Es ist wahrscheinlicher, daß Esra seine Kinder Gottes, die er unter Moysi Namen nach den Töchtern der Menschen sehen lässet, eben so wohl, als die, aus selbigen erzeugten Riesen, aus dem Hesiodo oder einem andern dergleichen Heidnischen Dichter genommen, quid insulsius et in S. codicem contumeliosius dici potest?

angelos fuisse, qui filias hominum adpetierint, ex iis vxores sibi delegerint, et nephilim susceperint, vt PHILO, IOSEPHVS, IVSTINVS martyr, ATHENAGORAS, CYPRIANVS, quorum nomina et locos recitat IOANN. ERNEST. GRABIVS ff). addi possunt LACTANTIVS g) et SVLPITIVS. SEVERVS h). contradixerunt huic errori alii, sed non omnes aequè feliciter. ORIGENES i) ad allegorias delabatur: *diesenigen, die sübig sind, den geheimen Verstand der Worte der Propbeten zu begreifen, werden leicht zu ueberzeugen seyn, dasz derienige so uebel nicht geurtheilet, der schon vor uns angemercket hat, dasz in dieser Stelle die Rede von denen Selen sey, die sich durch die Liebe zu dem menschlichen vnd körperlichen Leben, welches verblü'mter Weise die Töchter der Menschen genennet wird, haben blenden und hinreißen lassen.* alii, vt paulo antea memorauimus, docuerunt, filiorum DEI nomine angelos numquam insigniri. alii rectius obiecerunt k), partim, quod angeli sint incorporei, partim, quod hac ratione angeli, non homines puniendi fuissent, quod in vniuersali tamen eluione factum esse legitur kk). occasionem errandi praeberunt I. versionis septuaginta viralis codices nonnulli, qui GEN. VI. 2. pro: *οὐκ ἔσθ' ἄνθρωπος* lege-

ff) *Spicilegio patrum VOL. I. p. 359. 360.*

g) *diuinarum instit. L. II. C. XIV. p. 263: angelos (ad tutelam cultumque generis humani missos) cum hominibus commorantes, dominator ille terrae fallacissimus (diabolus) consuetudine ipsa paulatim ad vitia pellexit, et mulierum congressibus inquinauit.*

h) *sacrae historiae L. I. p. 7: angeli, quibus coelum sedes erat, speciosarum forma virginum capri, illicitas cupiditates adpetierunt: ac naturae suae originisque degeneres, relictis superioribus, quorum incolae erant, matrimonii se mortalibus miscuerunt.*

i) *aduersus CELSVM. L. V. §. IV. p. 571. ex edit. VENER. MOSHEMII, qui nota 5. credit, ORIGENEM, PHILONEM secutum esse ducem.*

k) *SVICERVS thesauri eccles. T. I. p. 38. 39.*

kk) *eandem mecum quidem propugnat thesin, at aliis eam firmat rationibus cel. THOMAS. STACKHOVSE in der Verthei-*

legerunt : οἱ ἄγγελοι ἦν θεοὶ. quanti vero interpretationem alexandrinam fecerint patres, praesertim, qui litterarum hebraicarum rudiores erant, neminem praeterit. IOSEPHVS pariter l) ei consentit : *multi angeli DEI cum mulieribus congressi progeniem procreauerunt insolentem.* veriolem tamen lectionem, quae in codice VATICANO, aliisque occurrit, non nesciuerunt AVGVSTINVS m) CYRILLVS, alii n) 2. *liber HENOCHISPURIUS*, cui christiani nonnulli pretium insigne statuerunt, aliis repugnantibus o). hic eadem fabula de angelis traditur p), quam ex ea hausisse CELSVM suspicatur ORIGENES, auctoritatem ei diuinam abiudicans q). inde quoque mutuo sumta sunt, quae *testamentum illud XII. patriarcharum commentitium*, de angelorum cum mulieribus consuetudine refert r). 3. *peruasio*

digung der Biblischen Geschichte und der darauf gegründeten Religion P. I. C. V. §. 282. p. 448 sqq.

- l) *antiquit. iudaic. L. I. C. IV. ex interpretatione GELENII, p. 9. b.*
 m) *de ciuit. DEI. L. XV. C. XXIII. p. 155 : septuaginta interpretes et angelos DEI dixerunt istos et filios DEI, quod quidem non omnes codices habent, nam quidam nisi filios DEI non habent.*
 n) *conf. VEN. DEYLING obs. S. P. I. obs. XXVII. §. II. p. 125. et quam maxime SVICERVS thes. eccles. T. I. p. 39. T. II. p. 1358.*
 o) *quid de eo patres censuerint aliique viri docti, abunde exposuit D. FABRICIVS codice apocr. V. T. VOL. I. p. 160 sqq. VOL. II. p. 58 sq. recentissime libri huius auctoritatem sub examen vocavit THOMAS. STACKHOVSE l. c. p. 462. sqq.*
 p) *verba ita habent. in quas (pueras speciosissimas) exarserunt egegori (angeli) et earum amore capti, in varios errores abducti sunt. mutuis itaque sermonibus sese adhortantes : eligamus, inquit, nobis uxores ex hominum terrae filibus etc. vid. GRABII spicileg. patrum VOL. I. p. 347.*
 q) *aduersus CELSVM. L. V. C. VII. §. III.*
 r) *vid. testamentum RVBEN §. V. et testamentum NEPH TALIM §. III. apud GRABIVM l. c. p. 150 213. et FABRICIVS l. c. VOL. I. p. 496 sqq. VOL. II. p. 83 sq.*

suasio de corporibus angelorum subtilioribus, quae, quo latius per ecclesiam vagatus est platonismus, eo magis eam peruasis, etsi nec scriptura S. angelis corpora adferat, eos meros spiritus adpellans, nec ratio, quae ne angelorum quidem existentiam certo exploratam habet, de illorum essentia definire quidquam possit s).

§. XIII.

MISSOS facio hos filios DEI antediluuianos, qui homines procul dubio fuerunt et SETHI progenies; non angeli. re-
 etius huc aduocantur, qui libro IOBI excitantur, filii DEI, C. l. 6, coll. C. ll. 1. et C. XXXVIII. 7. prior locus hunc in modum fluit: *sed fuit dies, quo venerunt filii DEI ad standum iuxta JEHOVAM: et venit etiam satan in medio eorum.* filios DEI hoc loco angelos esse, res ipsa docet. chaldaeus transtulit: *ordines angelorum; septuaginta: angeli DEI* interpretes tam veteres, quam recentiores vno ferme, ore angelos intelligunt a), exceptis paucis, qui litteram narrationis huius prementes de hominibus piis adciipiunt, animas beatorum vix vnus et alter in subsidium vocant, non insolentem hanc adpellationem esse, patet ex C. XXXVIII. 7. et DAN. III.; vbi, qui v. 25 filius DEORVM adpellatur, v. 28 angelus dicitur. venerunt hi filii DEI, vt coram DEO starent, quae descriptio est officii angelorum ministerialis I REG. XXII. 19, DAN. VII. 10, quamobrem animae beatorum significari nequeunt. his etiam filiorum DEI nomen in S. scriptura numquam inditum legitur, nec tamquam substantiis incompletis conuenit. stare quidem leguntur

s) copiose hoc argumentum executus est IAC. ODE *commentario de angelis, SECT. III. C. I. p. 307-391.*

a) vid. SEB. SCHMIDIVM *in librum IOBI* p. 21, COCCEIVM *in IOBVM opp. T. I. p. 382*, et nouissimos IOANN. ADOLF. HOFFMANN *in der neuen Erklärung des Buchs Hiob* 1735, p. 9. VENER. DOM. D. S. I. BAUMGARTENS *Auslegung des Buchs Hiob* 1740. P. I. p. 120sq., REV. WEDB. RDESCH *recht beleuchtetes Buch Hiobs* 1743, P. I. p. 6. 7.

tur coram throno et agno APOC. VII. 9; sed 1. in visione, quae C. VI. 9-11, sub longe alia specie, scilicet tamquam quiescentes sub altari repraesentat animas. 2. diuerso sensu animae stant coram DEO, vt gloria coelesti perfruantur? angeli vero non modo visionis beatificae gratia MATT. XVIII. 10, sed etiam subiectionis et obedientiae causa, vt promptitudinem iussa diuina adciipiendi et expediendi testentur PS. CIII. 20. 21. posterius, quod apud IOBVM innuitur, non est animarum beatarum, sed angelorum tantum, qui propterea venisse dicuntur ad standum iuxta IEHOVAM, velut antea dimissi, nunc reduces. quorsum faciunt, quae angelus ZACHARIAE LVC. I. 19. respondit: *ego sum GABRIEL, stans coram DEO, missusque sum, vt loquar ad te.* adcedit mentio satanae, qui filiis DEI opponitur, et in medio eorum fuit, seu non absque nutu diuino sanctis angelis se adsociavit. hunc remouent non solum, qui cum BALTHAS. BEKKERO b) diaboli subuertunt operationes; verum et, qui historiam IOBI tot nominum, locorum, numerorum circumstantiis signatam, et dictis EZECH. XIV. 14. et IAC. V. 11. confirmatam c), in drama fictionem conuertunt d). offendunt plerosque diaboli ad coeleste concilium aditus, et colloquium cum DEO institutum, quae difficultates, etsi saepius discussae et solutae sint, PETRVM ROQVÆ S. pastorem nuper basileae gallicanum, strenuum aliquin historiae iobae defenforem, eo abduxerunt, vt haec commata parabolice exponat, et satanam in prauos homines transmutet e). scrupulos, quos mouet vir doctus, eximere sibi potuif

(G)

- b) *in der bezauberten Welt, L. II. C. XXV. §. 20. p. 168. 169.*
 c) comp. FRIDER. SPANHEMIVS *historia IOBI. C. I. §. V. sqq. p. 75qq.* et D. BVDDEVS *hist. eccles. V. T. T. I. p. 361 sqq.*
 d) vid. VENER. lubecensium praeful, D. CARPZOVIUS, *introd. ad libros canon. V. T. P. II. C. II. §. III. p. 305qq.*
 e) *contin. SAVRINIANARVM meditationum, seu P. II. der Betrachtungen über die wichtigsten Begebenheiten des A. und N. T. n. XIX. §. 12. p. 714 sq. et §. 35. p. 733, vbi scribit: Diese*

tuisset, dummodo parabolas meras distinxisset ab historiis veris parabolicis adcessionibus vestitis f). huius, non illius, generis est narratio haec, quae calamitatis omnis, IOBO illatae, originem tradit. auctor illius non alius fuit, quam satanas IOBO obtrectans apud DEVM, et summo numine permittente, virum sanctum adfligens. nihil his omnibus inest, quod litteralem sensum relinquere nos cogat. diabolum maligno in pios animo esse, eos coram DEO adcurare, et quoad ei licet, vexare, DEVM pios castigare, et probare, quandoque diabolo potestatem in eos externam concedere, eandem tamen suo imperio constringere, nemo nescit, et ex sacro codice alias disci potest. haec autem a scriptore *θεοπνεύσει* non nisi *ἀνθρώπων* efferi poterant, et, quoniam commercium DEI cum spiritibus finitis, bonis et malis, sub humanos conceptus non cadit, sub conuentus et colloqui repraesentantur imagine, quam curiosius scrutari et quaestionibus humanis illustrare haud fas est. ita difficultatum occasiones praescinduntur, et satanae non minus, quam DEI filiis relinquuntur locus.

§. XIV.

POSTERIOR locus C. XXXVIII. 7. aperte describit angelos tamquam filios DEI: *cum canerent simul stellae matutinae et clangere omnes filii DEI.* alexandrini vltima verba reddunt: *ἠνεσάν με Φωνὴ μεγάλη πάντες ἀγγελοὶ με.* neque alios designat communis interpretum vox, quam angelos, nam 1. canere et clangere a), quae supremi creatoris laudationem infinuunt, sunt

(gottlose Menschen) waren die Satans, welche sagten: Meynest du, daß Hiob umsonst Gott fürchte?

f) conf. I. H. VRSINVS *analectis S. L. IV. C. XIV. p. 262.* DOM. D. BAVMGARTEN in *IOBVM, P. I. p. 117. nota c.*, et reliqui viri docti paulo ante excitati.

a) quibus de causis angeli clangierint, siue DEVM laudarint, disputant interpretes. plerique ab aliis creaturis; alii a creatione angelorum rationem repetunt. COCCELVS! et MOM-

funt creaturarum rationalium actus. licet enim creaturae quae inanimatae et irrationales DEI gloriam enarrent PS. XIX. 2, id tamen obiectiue tantum faciunt, quatenus inuisibilia DEI, aeternaque illius potentiam et diuinitatem manifestant, et ad illorum venerationem atque celebrationem nos inuitant ac impellunt ROM. I. 20. quapropter iis adstipulari nequeo, qui totum comma, certe astra matutina de stellis proprie talibus b) adciunt. identitas praedicati eiusdem generis exposcit subiectum, videlicet suppositum rationale. neque inde quaedam metuenda est tautologia, sed posterius hemifichium prioris est *επεξηγησέν*. frequentes sunt eiusmodi exergasiae sacrorum librorum, sigillatim metricorum, scriptoribus. vocantur angeli stellae matutinae, significatu *metaphorico* et propter splendorem sanctitatis et sapientiae, qua post creationem angeli coruscabant, veluti phosphorus sub diei exortum, inter reliquas

(G) 2

stellas

- MA, quia DEVS condiderit terram, habitaculum electorum. postremos refellit ODE *de angelis SECT. VIII. C. III. §. II. p. 774*, qui § I. p. 773 rationem hanc reddit, quia intellexerint, se DEI ministros in administratione mundi fore. optime, reor, statuitur, celebrationem summi numinis pertinere ad actus angelorum connaturales, quos statim a creatione, subsidio concreateae sapientiae et sanctitatis exercere debuerint, potuerint, imò exercuerint, diuinas sigillatim perfectiones in sui et vniuersi creatione conspicuas humillime admirantes.
- b) qui tam astra matutina, quam filios DEI proprie dictas stellas esse credunt, clangorem ipsorum a motu deriuant, qui sonum harmonicum edat. vid. SEB. SCHMIDIVS *ad h. l. p. 1418 sq.* D. AVG. PFEIFFERVS *dub. vex. CENT. III. LOC. XLIII. p. 589 sqq.* per astra matutina intelligit astra summo mane lucentia, quae metaphorice et obiectiue canant; quae etiam exegesis est cel. IOA. BERNH. WIDEBVRGII *mathef. bibl. spec. IV. QV. XXXVII. p. 83.* per DEI filios autem angelos, cum stellae numquam filii DEI adpellentur, vitrumque subiectum coniungit quoque I. A. HOFFMANN *ad h. l. p. 895*, qui praedicata vero aliter exponit, ac PFEIFFERVS.

stellas lucet c); non *metonymico*, quo stellae nomen in sacris literis nusquam occurrit. astrorum enim incolas ignorat diuina scriptura PS. CXV. 16. IES. XLV. 18. 2. agitur de creationis primordio, quod nexus cum v. 4. docet. hunc omnes agnoscunt, et in re ipsa plerique collocant, licet nonnulli in solis verbis: *vbi fuisti*, quae ad singula commata sint repetenda, fundatio terrae die hexaëmeri primo facta est, cum secunda facta separatione aquarum coelum, &, facta collectione aquarum in vnum locum die tertia, terra non demum fierent, sed tamquam corpora distincta in conspectum prodirent GEN. I. 6. sqq. 9. 10: ex quo colligunt theologi, angelos prima iam die productos esse; neutiquam vero sequitur, eos ante mundum conditum existisse d), cum eadem die, qua producti sunt, vi concreatae sapientiae & sanctitatis creatoris maiestatem & benignitatem celebrare caeperint. elucet hinc, liberos DEI non alios esse, quam angelos, quoniam nondum aderant homines, sexta demum producti die GEN. I. 26. 3 1. multo minus beatæ mentes putari possunt, licet & hae laudes diuinas decantent. omnes enim filii DEI clangere dicuntur; sed vnde beatæ animæ vel quaedam, vel omnes? noua ratione hoc comma explicat REV. KOCHIVS e), quod sequens eius paraphrasis testatur: *als miteinander die Morgensterne, die hier neulich von dir, o Satan, in wehelt Ruff gebrachte Planeten, vnd die darin befindliche Einwohner frohlockten: vnd alle Kinder Gottes, alle Engel vnd vernünfftige Geschöpfe, in ihrer angeschaffenen Richtigkeit, iauchzeten. Denkest du, Satan! der du iene Stimme ietzt zur Eehre des Schöpfers misbrauchen wilt, J. Cap. III. 9., denkest du noch wohl an die Zeit, da du auch einer von solchen Kindern Gottes warest? Pfiy! was bistu nun für ein schändlicher Engel vnd Creatur geworden? aegre haec quis adsequatur, nisi obseruet,*

e) DOM. D. DEYLING *observ.* S. P. I. *obs.* XXVII. §. 1. p. 125.

d) ita BERLEBURGENSES P. III. *adh.* l. p. 133: *Es müssen also, wie hieraus von vielen nicht ohne Grund geschlossen wird, die Engel schon vor der sichtbaren Welt-Schoopfung gewesen seyn.*

e) P. III. *adh.* l. p. 794.

feruet, ex mente DOM. KOCHII 1. DEVM hic loqui cum diabolo, qui IOBI domum & amicos obscurarit s. confuderit; non cum IOBO ipso, vt v. 1. dicitur. 2. stellas matutinas de stellis proprie dictis adcipiendas esse, & quidem metonymice de incolis earum, quod p. 795. acriter, nec procul adfumentis sinistris propugnatur. 3. stellas a diabolo infamatas esse C. III. 9. C. IX. 9. 10. s. longius ab instituto euagarer, si haec disceptanda mihi fumerem.

§. XV.

MEVM potius est disquirere, cur angeli salutentur filii DEI? plures rationes excitat CL. ODE a): rationes huiusmodi denominationis sunt: I. quod per creationem facti sint filii DEI; ac deinceps in bonitate illa naturali, hoc est, sapientia, iustitia atque sanctitate, a patre suo benignissimo confirmati; atque ita imaginem patris sui gerant, eumque similitudine quadam referant. II. quod DEO tamquam patri et domino spirituum, sint subiecti, eiusque mandatis obediunt gauiter, ac iussa eius prompte et expedite exequantur. III. quod in coelo, tamquam domo patris sui, versentur. IV. quod naturae ac perfectionum diuinarum, vt solent filii, penitioem habeant cognitionem. V. quod intipioris apud DEVM sint admissionis et frequentioris conuersationis. VI. quod DEVS eos prae caeteris, qui in peccata lapsi sunt, in filios elegerit. VII. quod pater ille coelestis curam eorum gerat, ne et ipsi in peccata labantur. VIII. quod ipsi angeli filiali prorsus amore prosequantur DEVM, eiusque gloriam, quae manifesta est facta siue in opere electionis atque redemptionis, siue in opere creationis, sicuti ingenios decet filios, concelebrent. nimis eumulantur rationes denominationis possibiles, quae in pauciores contrahi possunt. admiscetur etiam, quae reformatorum absolutum et particulare decretum

(G) 3

tum

§) comp. magnifici DOM. PRO RECTORIS, S. VEN. DOM. D. et P. IOA. HENR. BECKERI progr. natalitium de globo nostro terraqueo, prae omnibus mundi corporibus totalibus, σκηνώσεως filii DEI nobilitatō p. 16 sqq., sub finem anni superioris publicatum.

a) de angelis SECT. I. C. III. §. XIX, p. 60.

tum redolent b). sed haec ei cum caeteris fidei sociis communia sunt, vt COUCEIO, qui insuper repraesentationem DEI in legatione ad homines haud temere probandam huc aduocat. c) acute quaestionem resoluit SEB. SCHMIDIVS d) ex comparatione cum satana et filiis DEI ex hominibus. colligit hinc, angelos adpellari DEI filios propter sanctitatem, productionem primam et confirmationem in bono, recte se omnia habent, si locum IOBI. I. respicias, eique speciale vindices significatum. sed IOB. XXXVIII, angeli in statu creationis considerantur, cum boni nondum actum obedientiae, quo in bono perstiterunt, edidissent, necdum in bono confirmati essent, cum diabolus nondum inobediens factus esset, et malitiae habitum contraxisset; et nihilominus filii DEI vocantur. quod si igitur generalem quaeras denominationis rationem vtrique dicto communem, ordiendum est a creatione, sine qua, vt recte monet SCHMIDIVS, filii DEI vocitari haud possent. cum hac, quia a DEO proficisci nequit creatura mala, multo minus immediate ab ipso producta, cohaeret essentia bona cum physica, tum maxime moralis, et ex parte DEI amor paternus cum caeteris beneficiis; ex parte angelorum obsequium promptum. quoad in diabolis haec omnia deprehensa sunt, filiorum quoque DEI gauisi sunt titulo, quo sponte deficientes deinceps, ipsi se priuarunt atque exciderunt. HOFFMANNVS e) filios DEI conuertit: *die erschaffene Engel*, addita ratione: *so gebe ich, was, nach dem hebraeischen die Kinder Gottes heist: weil אלהים den Schöpfer und Richter aller Welt bemerket.* sed I. haec versio non distinguit angelos bonos a satana, cui iidem opponuntur. is enim non minus a DEO creatus est, ac caeteri angeli, qui in bono perstiterunt. 2. ratio adiecta nititur hypothese ingeni-

b) vid. SECT. III. C. IV. §. XIX. p. 449.

c) in IOBI. CAP. I. opp. T. I. p. 382.

d) comment. in IOBI. CAP. I. p. 22.

e) in der neuen Erklärung des Buchs Hiob. p. 8.

ofiore, quam veriore, ac si singula nomina diuina peculiare quoddam attributum diuinum designent f).

§. XVI.

RELIQVVM foret, vt de hominibus, ad quos mea opella potissimum dirigitur, commentarer, & quonam illi respectu DEI filii vocentur, edissererem. sed quae in S. litteris de hominibus hoc nomine enuntiantur, ipsam ingrediuntur adoptionem omni ambitu consideratam, quae separatam exposcit tractationem. pauca tamen adtexam, quae statam naturae respiciunt. tam ADAMVS, quam eius posterii, attamen non profus eodem significatu, filii DEI insigniuntur. de ADAMO non nisi semel nomen istud vsurpatum legitur, videlicet LVC. III. 38. finem imponit hoc comma genealogiae CHRISTI, quam LVCAS a v. 23. contexere instituerat. postquam enim v. 22. commemorauerat vocem patris de coelo auditam, qua CHRISTVS. DEI filius proclamatur: *tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi*: illico se confert ad originem CHRISTI secundum humanam naturam ab vltima aetate repetendam v. 23. discrepat a MATTHAEO, qui C. I. 1. sqq. eandem operam susceperat, triplici ratione. 1. LVCAS profapiam CHRISTI maternam tradit, cum MATTHAEVVS. IOSEPHI maiores recitasset. vt enim vulgari opinioni, qua IESVS. IOSEPHI filius naturalis pronuntiat, occurrat, & CHRISTVM iuxta carnem *εισαγγελος* esse perficiat, praeterita virgine matre, MARIA, cuius in generis recensu ratio haberi non poterat, MARIAE patrem, CHRISTI auum maternum ELI excitat, illiusque filium seu nepotem CHRISTVM adpellat a). *Et hic erat IESVS, ceter*

f) notauit eam CEL. HERM. SAM. REIMARVS *praef.* posthimo isti libro praefixa.

a) nonnulli viri docti IOSEPHVM, vt generum, cum ELI tamquam eius focero copulant, siue vocem *γαμικός* substituunt, siue nomen *vidēs* per generum interpretantes. adiunxit se posterioribus S. VEN. DOM. D. HEVMANNVS, tam *uersione*

citer triginta annorum incipiens esse, qui, cum filius IOSEPHI putaretur, erat filius ELI, quasi diceret: ille ipse, qui coelitus declaratus est filius DEI, annos circiter triginta natus, filius quidem IOSEPHI putabatur; sed (cum patrem non habeat terrestrem) filius dicendus est ELI, aui materni b). 2. MATTHAEVS a DAVIDE & ABRAHAMO. CHRISTI genus arcessit in ABRAHAMO subsistens, vt iudaeis significet, eum esse verum MESSIAM, quem DAVIDIS & ABRAHAMI filium fore, DEVS ipse & SPIRITVS eius in prophetis praedixerant; sed LVCAS vltius pergit, & ad ADAMVM vsque progreditur, totius generis humani parentem, ostensurus, CHRISTVM esse semen illud benedictum, protoplastis lapsis in paradiso promissum, & iudaeis non solum, sed & gentibus, seu omnibus hominibus destinatum. 3. MATTHAEVS ab ABRAHAMO orditur, & ad IOSEPHVM descendit; sed LVCAS ab ELI, MARIAE patre, CHRISTI aui materno, ad ADAMVM ascendit, eundem verbis postremis DEI filium adpellans, haud pauci sibi persuadent, ipsum CHRISTVM, non ADAMVM, his verbis DEI filium salutari c). in errorem hos incidisse, scribit D. HEVMANNVS d). non incommodam istam crederem sententiam, nisi rationes eorum, qui ADAMVM, DEI filium hic vocari statuunt, praeferendas esse censerem. nam de origine CHRIS-
diuina v. 22. iam egerat LVCAS, & dicere absoluerat, siquidem v. 23. ad originem eius humanam explicandam se conuertit, eamque per integram maiorum seriem, ad ADAMVM productam, persequitur, quis eum vltimis verbis ad alia, quae iam

N. T., quam *P. II. der Erklärung des N. T. p. 100.* sed R. FRISCH, *P. I. der Kritik ueber die Heumannsche Uebersetzung des N. T. p. 288.* repugnat: *Es ist mehr als zu gewiss, dass hier der Heyland als ein Sohn Eli angegeben werde.*

b) vid. VEN. HOFMANNVS *introd. in lectionem N. T. p. 362.*

c) ad stipulatus his est S. VEN. D. BAVMGARTEN *commentatione de genealogia IESV domini 1749 scripta p. 14. et nota f.*

d) *P. II. der Erklärung des N. T. p. 103.*

iam deseruerat, & cum praecedentibus non cohaerent, subito deflexisse, adduci potest, vt credat? insuper adscendendo CHRISTI recenset genus, adscendentium autem numerum quomodo claudere potest descendendum nouissimum, isque non iuxta humanitatem, sed diuinitatem spectatus? superfluum fuisse mentionem filii DEI, si ADAMVS putaretur, excipit D. RVSIVS e): *de quo quidem nullum plane dubium erat, nec illud adiacere opus fuisset.* sed clausulam sapienter addidit LVCAS. ADAMVS, primus homo, non erat a se ipso, neque a patre & matre; sed a DEO, non solum, vt filii ADAM, modo plane singulari. ideo non in ADAMO substitit LVCAS, sed summum illud addidit: DEI. atque hic demum est terminus, quo nullus est ulterior. si recensio defuisset in ADAMO, abrupta esset, non terminata. nunc a IESV. CHRISTO ad DEVM ducitur f), alios scrupulos, nescio quos g), sibi finxit SYRVS (vt & ARABS), qui vocem וִיִּדִי, sequenti nomini: יֵשׁוּעַ, sicut & anterioribus, in fonte haud praemissam, hoc loco non exprimit, sed reddit: qui ex DEO est. sequutus eum est BEZA, transferens: qui fuit DEI, nec non B. LVTHERVS, qui conuertit: *der war Gottes.* sed contextus affatim comprobat, haud rectius nomen וִיִּדִי postremo hoc membro excludi, quam antecedentium quopiam, siquidem, nisi in singulis id subinde reperatur, aut subaudiatur, nullus illis inesset sensus. ipse interpretes syrus loco pronominis יֵשׁוּעַ, quod nominibus patrem significantibus, constanter praemittitur, continuo בר posuit: quae igitur ratio nos impellat, vt nunc phrasin mutemus, & filii nomen eiiciamus? h) durum quidem videtur D. ZELTNERO. ADAMVM. DEI filium dicere, quandoquidem per totam seriem praecedentem
(H) filii

e) *harmon. euangelij, T. I, p. 365.*

f) ita sentit S. VEN. ALB. BENGELIVS *gnomone N. T. p. 221.*

g) *ne scilicet ADAMVS ex substantia diuina genitus crederetur, vt suspicatur GROTIVS annotat. in N. T. ad b. l.*

h) HERM. WITSIVS *de oeconomia foeder, DEI, L. III, C. X. §. VII, p. 416.*

fili proprie dicti enumerentur i). Da allerdings man anzusehen hat, ob bey einer langfortgesetzten Rede, in einerley Bedeutung der Worte, so eine grosse Veränderung (indem ia immer von einem mittelbahren und unmittelbahren eigentlichen Sobn die Rede war) alsofort zuzulassen sey. ipse vero constetur, disparis generis filios, mediatos & immediatos, hic recenseri: quidni ergo filius DEI creatus, non genitus, iis addi posset, postquam ad generationis terminum deuentum est, & nullus amplius supereft filius naturalis? si auum in locum patris, nepos in locum filii, deficiente patre, surrogari potuit; quis mirabitur, filium adpellari, qui non per generationem, sed creationem productus est? qua de causa non video, qua specie temeritatis a nonnemine k) inculari possint, qui ADAMVM hic innui, DEIQVE filium vocari, credunt? neque enim vsui loquendi, siue sacro, siue profano, neque rei ipsi notio ista aduersatur. SCRIPTVRA. S. filios non solum proprie, sed & improprie dictos habet, eosdemque, qui a parentibus procreantur, a DE O creati, adfirmat, prout ex iis, quae de angelis §. XII. sqq. disserui, & mox de posteris ADAMI adferentur, manifesto patet. iudaeis non insolens fuit ADAMVM. DEI filium salutare, vt ex libro COSRI & NACHMANIDE docet BVXTORFIVS I, PHILO. DEVM. ADAMI vocat patrem, & rationes adpellationis explicat m), IOSEPHVS primos homines dixit *ὁπ' αὐτῶν ἦν θεὸς γενόμενος* n). res ipsa, non incommo- dam hanc esse adpellationem, confirmat, creaturis rationalibus haeret filiorum nomen, & respectu eorum competit, quibus existentiam debent, vtut diuerso modo. quod enim generatio-
gene-

i) *bibl. germ. edit. 1740. ad h. l.*

k) vid. IO. CHRISTOPH. WOLFIVS *curis philol. et crit. ad h. l. p. 607.*

l) comp. VITRINGA *obseru. S. 2, III. C. IX §. III. p. 629 sq. ed. franequ. MDCCXII.*

m) integrum et prolixum PHILONIS locum descripsit GROTI. *VS annot. in N. T. ad h.*

n) vid. MATT. POLVS *synops. criticorum VOL. IV. ad h. l. p. 877. edit. francof. 1694.*

generatis, idem creatio creatis quoad generalem rationem & analogice confert. sicut enim filii a parentibus, dum gignuntur, vitam accipiunt; sic entia intelligentia a DEO, quo tempore creantur. angelos a creatione immediata DEI filios denominari, ex IOBL. XXXVIII. 7. discimus quis igitur dubitet, quin ADAMVS a DEO immediate productus DEI filius conuenienter vocetur. optime D. HEVMANNVS o) verba: *des Sobnes Gottes*, declarat: *das ist, die von Gott geschaffenen ersten Menschen*, excitatis plurimis consentientibus, quorum numerum nuper auxit PHILIPPVS. DODDRIDGE p). a linea aberrat IO. LOCKIUS q). non negat quidem, ADAMVM a DEO creatum seu immediate productum esse; ipsum autem non ratione creationis, sed immortalitatis filium DEI vocari contendit, quoniam immediate productus non possit mortalis esse. scenae, quam instruxit, inferuit anglus, acuminis laude, quam sacrae veritatis studio, post mortem clarior. imaginem diuinam collocat in perenni vita, siue animae corporis immortalitate, quem vero latet, animae immortalitatem (certe indestructibilitatem) ex eius essentia fluere, per lapsum amissam non esse, nec in renouatione instaurari debere, adeoque ad imaginem DEI scripturae vsu plane non pertinere? immortalitas corporis, quae ab homine recto, moriendi potentiam propinquam & proximam, tamquam peccati consequens, remouet, praerogatiuis quidem status integritatis recte adscribitur, sed ad ipsam imaginem diuinam, in animae, non corporis, perfectionibus collocandam reuocari nequit. verba LVCAE, ad quae LOCKIUS maxime prouocat, non de imagine DEI loquuntur, sed de ADAMI origine a DEO. quidquid ex hac nostro conceptu consequitur, non

(H) 2

- o) P. II. der Erklärung des N. T. ad h. l. p. 102 sq.
 p) P. I. der Paraphrast. Erklär. der Schriften N. T. edit. germ. p. 60.
 q) le Christianisme raisonnable T. I. C. XI. p. 227: Adam étant le fils de Dieu, titre que St. Luc lui donne expressément dans son Evangile Ch. III. 38. il fut fait à la ressemblance et à l'image de son Pere, en ce qu'il étoit immortel.

non statim rationem filiationis diuinæ continet, mortalis utique esse nequit, qui a DEO immediate creatus est; sed idem quoque vitiosus & peccaminosus esse nequit, ambiguum igitur manet, num ADAMVS ab immortalitate, an sanctitate DEI filius adpelletur? quid autem de ADAMI posteris statuendum erit, qui, nisi in & cum ADAMO simul defecissent, omnes procul dubio immortales futuri fuissent, etiam si a DEO immediate producti, adeoque eodem, quo ADAMVS, sensu filii DEI non exstitissent, ex quibus pellucet, immortalitatem non esse veram causam, propter quam ADAMVS a LVCA, DEI filius adpelletur r).

§. XVII.

ADAMI posteris, non minus quam ADAMVS, etsi sensu mediato, quoad rem sunt DEI filii, quoniam is dat omnibus vitam & spiritum & omnia. *in ipso viuimus, mouemur & sumus* ACT. XVII. 25. 28. non succurrit autem oraculum aliquod diuinum, quo filiorum DEI nomen, de quo vnice iam laboro, vniuerso generi humano tribuitur. spectare huc videtur dictum EPH. III. 14. 15., praesertim si ex versione D. LVTHERI aestimatur. PAVLVVS patrem domini nostri IESV. CHRISTI describit (secundum interpretationem SEB. SCHMIDII) his verbis: ex quo omnis paternitas in coelis & super terra nominatur a), ad statum naturæ hæc reuocat SVICERVS b), recitatis PATRVVM sententiis subiiciens: *piae quidem hæc meditationes, sed*

r) ex instituto hæc persequutus est S. VEN. DOM. D. BVRGMANN *diff. de statu integritatis IOANN. LOCKII §. VI. IX. p. II. 15 sqq.*

a) SCHMIDIUM sequitur D. HEVMANNVS, hunc locum conuertens: *von welchem alle Vaterschaft in dem Himmel und auf der Erde den Nahmen hat, fonti propior est hæc versio, quam LVTHERANA; sed num quoad sonum et sensum emendatior et planior sit, anceps adparet.*

b) *thesauri eccles. T. II. p. 638.*

contumaces, CHRISTO obloquentes: *nos ex fornicatione nati non sumus. unum patrem habemus, DEVM, IOA. VIII. 41 e).* manifestum esse, puto, DEVM hominum patrem, & homines filios DEI per creationem mediatam vocari. est haec creatio improprie dicta, & productio diuina, ad quam natura concurrit, pendet a virtute DEI, in primaeua creatione creaturis impressa, quam in creaturis DEVS conseruat, & simul vt causa vniuersalis cum particulari ad effectum cooperatur. vnde effectus, natura concurrente, a DEO productus hoc respectu creatura audit 1 TIM. IV. 4. nomen autem patris ob analogiam, quae inter generationem & creationem mediatam deprehenditur, in intelligentibus adcedit. 2. DEVS pater etiam iudaeorum & iudaei eius filii dicuntur ratione benignitatis, h. e. amoris & beneficiorum. quanto amore DEVS israelitas complexus sit, quot eosdem cumulauerit beneficiis, in S. codice crebrius relatum legimus. *FILII vos estis IEHOVAE, DEI vestri, ait MOSES. DEVT. XIV. 1., quod v. 2. de beneficio electionis in peculium declarat.* EPHRAIMVS filius est DEO pretiosus, natus deliciarum, indeque liberationis promissio deriuatur 1 ER. XXXI. 20. *amaui vos, dixit IEHOVAH, dilexi IACOBYM; ESAVVM autem odio habui MAL. 1. 2. 3.* amor cum beneficiis coniungitur HOS. XI. 1: *cum puer esset ISRAEL, tum dilexi eum, et ex aegypto vocavi filium meum.* summi quidam viri verba ista, quae MATT. II. 15. in CHRISTO impleta esse dicuntur, litteraliter de CHRISTO adicipiunt; at sensum mysticum respectu CHRISTI sufficere, & litteralem populo DEI relinquendum esse, reor, ne vim aliquam voces & contextus patiantur beneficia, quibus israelitas, tamquam filios suos obruit, summam complectitur IEHOVAH, IES. 1. 2: *filios educaui & exaltaui f). o patrem*

e) respectum ad creationem adgnoscit LAMPIVS in *IOANN. T. II. p. 448*, sed peculiarem adiungit relationem; quam suo loco committo.

f) distinctius persequitur ista beneficia VITRINGA *commentario*

patrem benignum, quem israelitae tamquam eius filii experti, non idem omnibus contingit benignitatis gradus, quo iudaei impertiti sunt, sicuti nec hodie omnibus aequalem eiusdem mensuram admetitur. neminem autem ab ea prorsus excludit. *benignus est IEHOVAH omnibus, & miserationes ipsius super omnia opera ipsius PS. CXLV. 9.* omnes, etiam malos, amore generali complectitur, & beneficiis paedagogicis propter CHRISTVM exornat, omnibus gentibus, quae in praeteritis generationibus fuit ire vias suas, non sine testimonio se ipsum reliquit, benefaciens ACT. XIV. 16. 17., vt quaerant dominum, si omnino palpent ipsum & inueniant, C. XVII. 27. quare omnes homines secundum naturam DEI filios, DEVMQVE ipsorum patrem appellare conuenit, ethnici per transfennam id animaduertent. *& VPPITER a precantibus pater vocatur, & SATVRNVS, & LIBER, & ceteri deinceps, quod ZYCILIVS in deorum concilio irridet, inquit LACTANTIUS g), addens: pater ideo appellandus est, quia nobis multa & magna largitur. HIEROCLES h) ait: est DEVS omnium quidem conditor, sed bonorum etiam parens. hinc precatio: VPITER parens.*

§. XIIX.

NE. QUID desit, subiungam DEI filios, quos status ciuilibus habet, et sensu latiori ad statum naturae reuocare liceat. ASAPHVS. DEVM introducit iudices his verbis adloquentem: *ego dixi: dii vos, et filii ALTISSIMI omnes vos PS. LXXXII. 6.* repetit haec verba CHRISTVS, et iudaeis, qui ipsum blasphemiae postulabant, quod se DEVM. DEIQVE filium dixerat, respondet: *nonne scriptum est in lege vestra: ego dixi, dii estis, IOA. X. 34.* nuspiam haec verba leguntur, praeterquam in volumine

in IESAIAM. T. I. p. 36., sed ingenio et subtilitatibus COCCIANIS nonnihil indulgens.
 g) *inslit. diuin. L. IV. C. III. p. 432. 433.*
 h) *commentario in carmina PYTHAGORICA p. 280. 283. edit. LONDIN. 1655.*

mine psalorum. quando igitur CHRISTVS legem excitat, legem non intelligit specialius dictam, seu scripta MOSIS, vt MATT. XXII. 34. 38; sed in generaliorem significatum acceptam, quo vniuersam V. T. scripturam S. denotat, vt MATT. V. 18. IOA. XII. 34. XV. 25. vocat eandem legem *vestram* siue legem iudaeorum, quia hi legem, sequi et secundum illam pronuntiare tenebantur, eiusque se magistros et interpretes exactissimos iactabant, ROM. II. 17. a) proceres iudaeorum, quorum erat ius dicere, hoc psalmo corripi, in confesso est apud interpretes. IOANN. BRAVNIVS b) inquit: *hoc non dictum est de omnibus principibus, aut iudicibus omnium populorum, sed tantum de principibus populi iudaici, quibus data fuit lex, exponente CHRISTO. IOA. 10. 34. COCCEII hoc est scitum c): scriptura non ulterius extendit hoc nomen, quam ad eos, quibus subiectus fuit populus israeliticus. contradicere huic videtur GVSSETIVS, vno hoc psalmo, et vno eius commate 6 אלהים de iudicibus per totam scripturam praedicari, autumans. disquirat, vtrum ad solos iudices israelis spectet, an perinde ad alios, et respondet d): ad alios extendi patet ex v. ult., PS. 82. qui indicat agi de omni terra omnibusque gentibus. inclamat illum, qui corripere debeat iudices prius accusatos, et certe mali iudices per totum terrarum orbem perque omnes gentes diffusi sunt, quin etiam hoc magis spectat iudices gentiles quam israeliticos, quia psalter est ASAPHVS, qui de dominatione gentilium conqueritur aliquoties, vt PS. 74. et 79. recte ergo et in hoc non procul posito de iisdem queri censetur. nec enim dicit iis quidquam quo iudaei urgerentur, vt esset v. g. legis mentio: nec aliud dat iudicium restringens ad iudaeos. vero non abfimiles sunt rationes adductae, non omni tamen exceptione maiores. conclusio ver-*

su

a) D. RVS harmoniae euangelist. T. II. p. 683.

b) commentar. in epist. ad HEBR. p. 71.

c) commentar. in psalms ad h. l. opp. T. II. p. 326. b. generalius loquitur, quia angelis quoque nomen deorum tribui credit, tamquam custodibus cathedrae MOSIS, in qua sederunt seniores,

d) commentar. L. ebraicae p. 79, edit, 1743.

fu vltimo tamquam suspirium ecclesiae ab argumento psalmi distinguenda esse videtur. mentio gentium motiuum iudicii diuini, non obiectum designat, malos iudices per totum orbem diffusos esse, negari nequit; sed ex eo colligi nequit, psalmum ad eos omnes extendi debere. omnium minime ista satisfacient COCCCEO, qui psalmum propheticum esse, opinatur, & vaticinari de iudicio CHRISTI, quo iudicaturus erat terram, h. e. populum iudaicum, & de abolitione rectorum eius e). a GVSSETIO quam longissime dissidet FRIDER. ADOLPH. LAMPIVS f). nomen אלהים h. l. ad solos refert iudaeorum magistratus, imo vlli creaturae praeter magistratus iudaeorum dari, dubitat, nulli homini praeter eos tribui, numquam de singulis hominibus, sed tantum de toto magistratus iudaeorum corpore vsurpari; nec de aliis regibus israelitarum, sed tantum de magistratu illo ecclesiastico-politico in deserto instituto dici, adfirmat, postea tamen largitur, in sensu quidem primo intelligi tantum illos, quos DEVS immediato aspectu & alloquio est dignatus; in sensu tamen proximo designari socios sacerdotis summi in iudicio israelis administrando; sensu denique laetiori successores eorum, in cathedra MOSIS sedentes MATTH. XXIII. 2. 3, quos deos dictitios apostolus adpellet, 1 COR. VIII. 5. quorum ista collineant, & quoad adprobanda sint, vltro patebit, consideratis verbis: ego dixi: dii vos & filii ALTISSIMI omnes vos, nullibi scripturarum S. legimus, DEVM his verbis iudices adfatum esse, imo ne quidem alios eodem nomine אלהים compellasse. dicere DEI est facere, & sensu morali, constituere, declarare. vt igitur sensus sit: feci, vt sitis dii, deos vos declaravi. verum nec ista declaratio conceptis verbis in S. codice reperitur; implicite tamen deprehen- ditur EX. XXI. 6. XXII. 8. 9. 28, vbi iudices populi deorum nomine ornantur, atque ex his dictis diuina declaratio magno consensu deriuatur. quod si ista de DEO ipso, quod maualg

(I)

GVSSE.

e) l. c. p. 325. a.

f) commentar. in IOANN. T. II. p. 715 sqq.

GVSSETIVS g), non de iudicibus capienda sunt, fatendum est, nos latere, quo tempore, quae occasione SVMVM. NV. MEN eosdem deos adpellauerit, et declarauerit, neque facilius definiri posse videtur, quid deorum nomen iis impositum sibi velit, subiecto (iudicibus) CQCCEIVS includit, ut paullo ante dixi, angelos; sed praedicatum seu מַלְאָכִים in angelos conuertit R. SAL. IARCHI h): *angeli (estis), quando dedi vobis (o israhelitarum) legem, eandem vobis eum in finem dedi, ne angelus mortis amplius dominium in vos exerceat.* sensus est obscurior, et somnium de angelo mortis eundem non illustrat, sed corrumpit, omnes consentiunt, deos intelligi metaphorice adceptos et deos vicarios, deos non natura tales, sed potestate (finita iisque a supremo numine dispensata): deos ratione dignitatis et officii, pro diis declaratos. D. MARTIN. GEIERVS i) inquit: *vicarii DEI, eiusque locum in terris his tenentes, ut v. 1., quorum potestas immediate pendet a DEO.* GVSSETIVS k): *quando iudices dicuntur esse מַלְאָכִים, spectatur aliquid ad DEVM pertinens, et in iis adparens. quidnam autem? habere sortem hominum in manu sua, dare aut tollere vitam, et operes, iudicii suis. sic metaphora fit, cuius sensus explicatur praefixo כִּפְּיִת. D. LAMPE l): metaphoricè id intelligendum esse, facile liquet. nec hoc incommodum est, quoniam in quacunque potestate terre.*

- g) l. c. p. 77. a. b. h) commentario in prophetas, HIOBYM et psalmos a IOA. FRIDER. BREITHAVPTO latine conuerso ad b, l. p. 198.
- i) *commentar. in psalmos ad b, l. p. 1425.*
- k) l. c. p. 78. b. negans, מַלְאָכִים significare iudices, licet de iis praedicetur. inde p. 79. b. contra quosdam, nescio quos, disputat, negans, typo DEI nomen ELOHIM tribui posse, dici enim non posse, iudex est DEVS.
- l) *commentar. in IOANN. T. II p. 715-718 et not. b. d. credit in super, hoc nomen fuisse praerogatiuum magistratus iudaici, nec ad magistratus christianos facile transferendum esse, scilicet quia rationem typicam habeat.*

serrena diuinæ maiestatis umbra est. subiungit autem, tamquam peculiare: nolim tamen in nuda metaphora hic subsistere, idque declarat his verbis: ratio huius denominationis non mere metaphorica sed typica fuit, quatenus nempe adumbrabat potestatem, quam **MESIAS** in antitypo super israel *N. T.* gesturus erat. paucis: distinguit iudicium **LXX.** seniorum in deserto, quod extraordinarium fuerit, viuento **MOSE**, et cum eo cessauerit, a iudicio sacerdotali, tamquam ordinario, quod post **MOSEN** constantis fuerit durationis. de solo magistratu ecclesiastico-politico in deserto instituto, vsurpari hanc denominationem, quae resperit vicariatum **DEI** typicum in administratione legis, tamquam immediata **DEI** institutione, idque liquere ex verbis **CHRISTI**, quod lex eos vocauerit deos, ad quos verbum **DEI** factum est, h. e. quos **DEVS** immediato adspectu et adloquio dignatus est. nondum autem exploratum est, quod de iudicio seniorum tamquam extraordinario, et iudicio sacerdotum ordinario post **MOSEN** traditur, aliter rationes subduxerunt, qui in aetate synedrii *M. paulo* curatius inquisierunt *m*). neque typicus ille vicariatus **DEI** ab omnibus admittetur. **MOSEN. CHRISTI** typum fuisse, et **AARONEM** omnesque sacerdotes ratione officii sacerdotalis **CHRISTVM** adumbrasse, ex *S. litteris* discimus, sed eos vt iudices et senatus illius adfessores, **MESSIAM** representasse, nullo *S. scripturae* indicio constat. verba **CHRISTI**: ad quos verbum **DEI** factum est, de commercio **DEI** immediato, velut rationis typicae fundamento, intelligi nequeunt. num per commercium cum **DEO**, num per immediatum eius adloquium, num per relationem typicam **DEI** titulus acquiritur? *n*) rectius sentiunt, qui verbum siue compellationis, siue vocationis, quo iudicibus

(1) 2

tam

- m*) grauem istam controersiam solide discurit **SVMME, VENER. D. IOA. GOTTLOB. CARPZOV antiquit. S. sodicis et gentis hebr. p. 572 sqq. coll. p. 550 sqq.**
n) notauit istam sententiam, sed dissimulato auctoris nomine, **PHILIPP. DODDRIDGE in der Paraphrast. Erklär. der N. T. P. I. SECT. II. p. 296. n. 7.**

tam magistratus officium demandatum, quam iste honoris titulus concessus est, tamquam verbum gratiosum designari credunt, vt sensus sit, illos deorum dignitatem et titulum soli diuinæ adpellationi debere, quæ cum munere, cui eos præfecerit, illud axioma honoris externum copulauerit o), corroborant hanc interpretationem, qui statim subiiciuntur, filii ALTISSIMI, i. e. DEI, quippe qui nomine עֲלִיּוֹן, tamquam distinctiuo sæpius insignitur, v. g. PS. IX. 3. vnico hoc loco, in N. T. repetito, magistratus DEI filii adpellantur. falluntur, qui GEN. VI. 2. huc aduocant, repugnat oppositio inter filios DEI et filias hominum. qui autem בְּנֵי אֱלֹהִים PS. XXIX. 1. et LXXXIX. 7, huc trahunt, coniectura nituntur incerta p). hoc loco quoad rem, nemine dissentiente, cum ELOHIM coincidunt. comprobat id contextus & illatio CHRISTI. IOA. X. 34. 35. facta a diis ad filium DEI v. 36. addit tamen filiorum ALTISSIMI nomen emphasin, quam vox deorum non habet. connotat enim potestatem & dignitatem adeptam. filii illustri loco nati, non solum vitam & sustentationem, vt humilioris sortis nati parentibus debent, sed & prærogatiuas, quibus eminent. nonnullæ ipsa nascendi felicitate ad eos transeunt; alia, viuo parente, ipsis decernuntur, eoque defuncto, ad illos deuoluuntur, vt in SALOMONE conspicitur, 1 REG. I. 30 sqq. II. 12. vndecunque autem prærogatiuis potiantur filii, nil habent, nisi quod parentibus adeptum referre debent. eadem est ratio magistratuum. sunt dii, adeoque diuinitatis imaginem possident; sed ALTISSIMI simul filii sunt, h. e., quidquid diuinitatis habent, DEI beneficio habent ROM. XIII. 1. recte D. GEIERVS q): *titulo hoc (בְּנֵי עֲלִיּוֹן) peculiaris innuitur dignitas, qua reges ac magistratus alii, dependentiam habent a DEO,*
tam-

o) vid. D. SEB. SCHMIDIVS *colleg. bibl. poster. LOC. III. dist. 1. §. 8. p. 52.* D. RVS *harmon. euangelis. T. II. p. 684* et BEN-GELIVS *gnomon. N. T. p. 360.*

p) vid. GVSSETIVS *commentar. L. ebraic. p. 68,*

q) *commentar. in psalmos ad h. l. p. 1509.*

tamquam collatore iurisdictionis uniuersae, qui ipsomet instar filiorum substituit in folio iudicii. praecipuam hanc esse adpellationis causam, nemo non adgnoscat. non excludo tamen reliqua, quae hinc prono alueo fluunt. amat DEVS ordinationem suam, curam agit magistratus, eum protegit et ornat. complectitur haec vna D. GLASSIUS r): filii excelsi, h. e. iehouae dicuntur magistratus et principes PS. LXXXII. 6. etiamque ii, quos ob iniustitiam grauiter reprehendit. igitur non de eo filiorum DEI genere id intelligendum, quod ex fide per verbum ei nascitur: sed respectu duplici alio; 1) quod quasi DEI in terris haeredes sunt, in partem aliquam iudiciariae auctoritatis ipsius succedentes, quam eis attribuit, vt rex vel princeps liberis suas terras regendas relinquit. 2) quod ob auctoritatem, quam in terris obtinent, diuinam, DEO accepti et chari sint, eiusque vt summi iudicis tutela et patrocinio fruantur, quo nomine merito a subditis amandi, reuerendi et magnificandi sunt. ex quibus omnibus relinquitur, CHRISTVM, cum DEVM. DEIQVE filium semet adpellans, blasphemiae a iudacis reus perageretur, verbis his excitatis, adcusationem satis depulisse, non autem diis illis et filiis ALTISSIMI iudaeorum se aequiparasse, vt SOCINIANI autumant; sed, adiectis verbis: quem pater sanctificauit, et misit in mundum IOA. X. 36., argumentando a minori ad maius geminam eamque infinitam sibi adseruisse eminentiam, 1) officium MESSIAE, ad quod sanctificatus et missus fit, quoque nemo fungi potest, nisi DEVS. 2) praesistentiam aeternam. sanctificari namque et deinceps in mundum mitti non potest, nisi qui prius, h. e. ab aeterno praesistit.

r) philol. S. L. V. TR. I. C. XII. n. 3. p. 1823.

AB: 153 137

ULB Halle 3
003 898 784

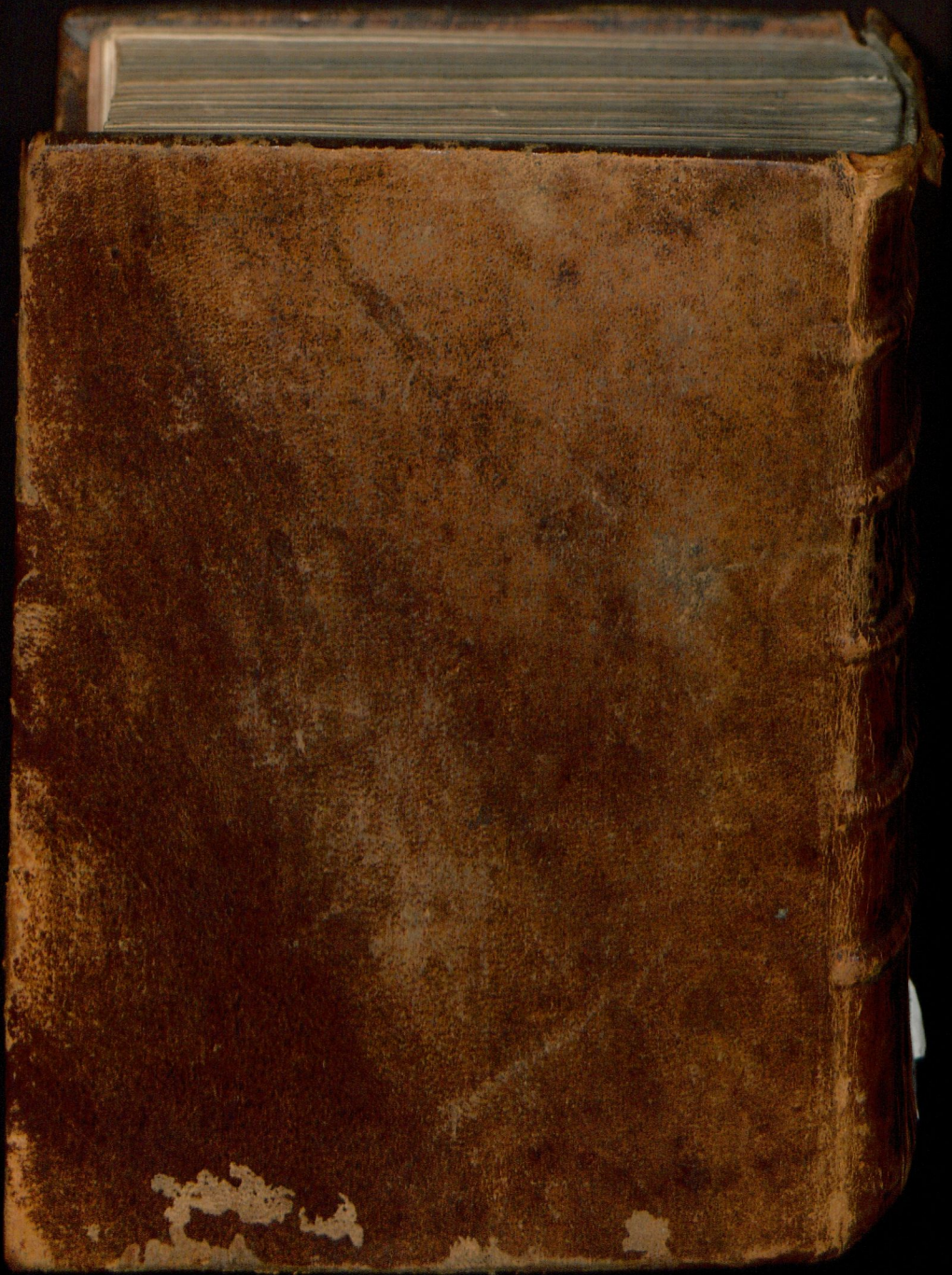
VD 18

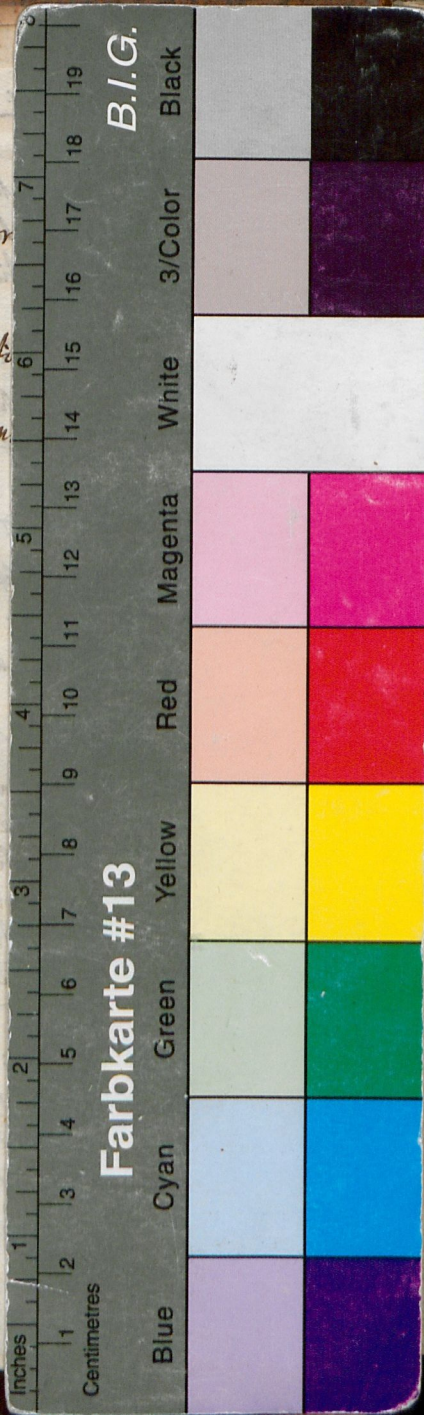
56.

R

WAT

RECTORE. ACADEMIÆ. MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO. PRINCIPE. AC. DOMINO
DOMINO. FRIDERICO

DVCE. MEGAPOLITANO
PRINCIPE. VANDALORUM. SVERINI. AC. RACEBVRGI. COMITE. ITEM
SVERINENSI. TERRARVM. ROSTOCHII
ATQVE. STARGARDIÆ. DYNASTA
PRINCIPE. AC. DOMINO
NOSTRO. LONGE. CLEMENTISSIMO

EXEGESIN. THEOLOGICAM
NOTIONIS. BIBLICAE
FILIORVM. DEI

ADPROBANTE
SVMME. VENER. THEOLOGORVM. ORDINE
PRAESIDE
**BERNHARDO. FRIDERICO
QVISTORPIO**

PHIL. ET. S. S. THEOL. DOCTORE. HVIVSQVE
PROFESSORE. PVBLICO. ORDINARIO

D. XXIV. MARTII. A. O. R. *1722*

PVBLICE. DEFENDET
FRANCISCVS. ERNESTVS Lange,

GRABOVIO - MEGAPOL.
SACR. LITTER. CVLTOR.

LITTERIS ADLERIANIS.